

Gâl: An Institution of Mutual Aid and Social Sustainability in the Uramanat Cultural Landscape World Heritage Site (Case Study: Bayangan)

Aziz Mostafaei *

PhD Candidate in Anthropology, Department of Anthropology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

Ebrahim Fayaz

Associate professor, Department of Anthropology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

Ahmad Naderi

Associate professor, Department of Anthropology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

1. Introduction

This study offers an ethnographic analysis of Gal-e Bayangan as an enduring form of traditional cooperation within the cultural landscape of Uramanat. As an element of intangible cultural heritage, Gal has played a central role in organizing everyday life, regulating social relations, and sustaining collective identity and historical-cultural continuity in the region. Beyond a practical mode of cooperation, Gal constitutes a multilayered socio-cultural system grounded in moral values, unwritten norms, reciprocal obligations, and social trust, shaped by Uramanat's specific historical, environmental, and cultural conditions. As a locally embedded mechanism, it facilitates collective action, manages livelihood-related risks, and reinforces social bonds. Following the inscription of the Uramanat cultural landscape on the UNESCO World Heritage List, renewed attention to Gal has become particularly significant, as its social and symbolic functions illuminate the internal logic and sustainability of this landscape. Focusing on Gal in the context of road construction, this study demonstrates that traditional mutual aid in Uramanat operates beyond economic functions and serves as cultural and social capital sustaining social cohesion, local identity, and the continuity of the indigenous lifeworld.

* Corresponding Author: azizmostafaei@gmail.com

How to Cite: Mostafaei, A; Fayaz, E; Naderi, A. (2026). Gâl: An Institution of Mutual Aid and Social Sustainability in the Uramanat Cultural Landscape World Heritage Site (Case Study: Bayangan), *Semiannual Journal of Indigenous Knowledge Iran*, 12(24), PP 1-43.

2. Literature Review

Anthropological and social research has primarily conceptualized cooperation and mutual aid as socio-cultural mechanisms grounded in reciprocity, social trust, unwritten norms, and collective ethics, offering a key framework for understanding indigenous cooperation in traditional societies. Iranian scholarship has similarly highlighted the roles of mutual aid in livelihood organization, risk management, and social cohesion, yet much of this literature remains largely descriptive and generalized, with limited in-depth analysis of specific indigenous institutions within their cultural contexts. In the Uramanat region, despite scattered references to cultural and subsistence practices, focused ethnographic studies examining Gal as an integrated social, ethical, and cultural system are scarce. Addressing this gap, the present study builds on existing theory to analyze Gal as a core element of intangible cultural heritage, elucidating the interconnections between everyday practices, moral values, social trust, and cultural sustainability within the internal logic of the Uramanat cultural landscape.

3. Methodology

This study employs a qualitative ethnographic approach to examine Gal as an indigenous system of cooperation embedded in everyday practices, moral values, and social relations in Uramanat. Ethnography was selected to enable in-depth engagement with social actors and to capture meanings and practices within their natural contexts. Data were collected through participant observation, in-depth and semi-structured interviews, and informal conversations with individuals directly involved in Gal. Fieldwork was conducted in the Bayangan area of Paveh County, a key locality within the UNESCO-listed Uramanat cultural landscape, and participants were selected through purposive sampling based on their knowledge of Gal's norms and functions. Data analysis was carried out interpretively and concurrently with data collection, focusing on identifying meaningful patterns and conceptual categories. This process integrated ethnographic findings with theoretical discussions on cooperation, mutual aid, and intangible cultural heritage.

4. Results

The findings indicate that Gal in Uramanat functions not merely as a livelihood-based form of cooperation but as a multilayered socio-cultural system integrating ethical, social, and cultural dimensions. Grounded in unwritten norms, reciprocity, and moral expectations, participation in Gal is understood as a moral and social obligation closely linked to collective identity rather than a voluntary act. Field data demonstrate that Gal plays a key role in reproducing social trust, strengthening local

solidarity, and sustaining stable networks of reciprocal relations that provide support and regulation during crises, livelihood risks, and social change. In this regard, Gal operates as an indigenous mechanism for managing uncertainty and reducing individual and collective vulnerabilities. Symbolically, participation signifies belonging, social recognition, and commitment to shared values. Additionally, Gal facilitates the intergenerational transmission of indigenous knowledge, moral norms, and patterns of collective action, contributing to the continuity of Uramanat's indigenous lifeworld. Overall, the findings suggest that Gal, as an element of intangible cultural heritage, retains a dynamic capacity for adaptation and reinterpretation while continuing to play a vital role in cultural sustainability, social cohesion, and the persistence of local identity.

5. Conclusion

The findings of this study demonstrate that Gal in Uramanat should be understood beyond a traditional form of cooperation or a temporary response to livelihood needs. Rather, Gal constitutes a socio-cultural system composed of collective practices, moral values, unwritten norms, and mechanisms of social trust that have developed within the region's specific historical and cultural context. By linking everyday practices to moral commitments and collective identity, this system plays a central role in organizing social relations and sustaining local cohesion. The results further show that Gal, as a form of cultural and social capital, contributes to risk management, reduces individual and collective vulnerabilities, and strengthens social solidarity, while maintaining a capacity for adaptation despite contemporary social and economic changes. Within the framework of intangible cultural heritage, Gal represents a key element in the internal logic of the Uramanat cultural landscape, supporting the intergenerational transmission of indigenous knowledge, moral values, and patterns of collective action. Consequently, recognizing and reinforcing this indigenous cooperative institution is essential for understanding Uramanat's social structures and for informing policies aimed at safeguarding intangible cultural heritage and promoting culturally grounded sustainable development.

Keywords: Gál, Traditional Cooperation, Uramanat, Bayengan, Social Sustainability, Anthropology of Cooperation, Intangible Heritage

دو فصلنامه علمی دانش‌های بومی ایران
دوره دوازدهم، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، ص ۱-۴۳
qjik.atu.ac.ir
DOI: doi.org/10.22054/qjik.2026.89163.1480

گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در میراث جهانی منظر فرهنگی اورامانات (مطالعه موردی: باینگان)

عزیز مصطفایی* دانشجوی دکتری رشته مردم‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

ابراهیم فیاض دانشیار مردم‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

احمد نادری دانشیار مردم‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

پدیده «گل» به‌منابه شکلی از همکاری سنتی و نهاد یاریگری در جوامع کوهستانی اورامانات، بازتاب‌دهنده نظامی اخلاقی و اجتماعی است که بر پیوندهای خویشاوندی، تعهد متقابل و ارزش‌های هم‌زیستی انسانی استوار است. این مقاله با تمرکز بر مطالعه موردی شهر باینگان در میراث جهانی اورامانات، به بررسی ساختار، کارکرد و معانی فرهنگی گل از منظر انسان‌شناختی می‌پردازد. داده‌های پژوهش از طریق مشاهده مشارکتی در پروژه‌های چهل‌ویک‌روزه گل برای احداث راه دسترسی به بیلاق‌های باینگان، مصاحبه‌های عمیق با دوازده نفر از کنشگران محلی - روحانی دینی، استاد کاران، کارگران، زنان، نوجوانان و پیشکسوتان فعال در آیین‌های گل - و تحلیل منابع تاریخی و مردم‌نگارانه گردآوری شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که گل، علاوه بر نقش اقتصادی در فعالیت‌هایی چون راه‌سازی، کشاورزی، دامداری و ساخت‌وساز، کارکردی اجتماعی و فرهنگی نیز دارد؛ به‌گونه‌ای که به‌منزله نهادی تنظیم‌کننده روابط متقابل و حافظ توازن در نظام معیشتی و اخلاقی اورامانات عمل می‌کند. گل از رهگذر بازتولید اعتماد، سرمایه اجتماعی، و حس تعلق جمعی، زمینه پایداری اجتماعی و زیست‌محیطی را فراهم می‌سازد. این نظام یاریگری سنتی، با وجود تغییرات ساختاری و اقتصادی معاصر، همچنان پویایی و کارآمدی خود را حفظ کرده و به‌عنوان میراث ناملموس زنده، کارکردی هویتی و مقاومتی در برابر فردگرایی و منطوق بازار مدرن ایفا می‌کند. تحلیل نظری پژوهش با بهره‌گیری از دیدگاه‌های مارسل موس درباره «هدیه و مبادله متقابل»، ویکتور ترنر در باب «جماعت‌وارگی» و مفهوم «اقتصاد اخلاقی» در اندیشه مارشال سالینز انجام شده است. بر این اساس، گل نهادی با کارکردهای معیشتی، اخلاقی و نمادین دانست که بنیان‌های پیوند اجتماعی و استمرار فرهنگی در اورامانات را بازتولید می‌کند و الگویی از تاب‌آوری فرهنگی در برابر نیروهای مدرن‌سازی بشمار می‌رود.

واژه‌های کلیدی: گل، یاریگری سنتی، اورامانات، باینگان، پایداری اجتماعی، انسان‌شناسی همکاری،

میراث ناملموس

* نویسنده مسئول: azizmostafae@gmail.com

مقدمه

منطقه اورامانات، که در سال ۲۰۲۱ میلادی تحت عنوان «منظر فرهنگی هورامان/اورامانات» در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده است، یکی از نمونه‌های ممتاز تعامل انسان و طبیعت در فلات ایران بشمار می‌رود. این منطقه کوهستانی و کم دسترس، در دل رشته‌کوه‌های زاگرس و در امتداد مرز غربی ایران، در دو استان کردستان و کرمانشاه گسترده شده است و شامل دو بخش اصلی است: دره مرکزی شرقی (ژاورود و تخت) در استان کردستان، و دره غربی (لهون) در استان کرمانشاه. یافته‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد که سکونت انسان در این منطقه به حدود ۳۰۰۰ سال پیش از میلاد بازمی‌گردد و تداوم حضور او در بستر طبیعی اورامانات، از شاخص‌ترین نمونه‌های پایداری فرهنگی در جوامع کوهستانی ایران بشمار می‌رود (UNESCO, 2021: 28).

در طول هزاران سال، مردمان این ناحیه با بهره‌گیری از خرد بومی خود، الگوهای سکونت و معیشت را با محیط ناهموار و محدودیت‌های جغرافیایی سازگار ساخته‌اند. معماری پلکانی خانه‌ها، باغ‌سازی بر تراس‌های خشک، دامداری، و کوچ عمودی فصلی (هورنشینی)^۱ از جمله ویژگی‌های برجسته این نظام زیستی و فرهنگی است که بیانگر تعامل پویا میان فرهنگ، طبیعت و معیشت انسانی است. چشم‌انداز اورامانات آکنده از نشانه‌های مادی و معنوی زندگی بشر در هزاره‌های متمادی است: ابزارهای سنگی، غارها و پناهگاه‌های صخره‌ای، تپه‌ها و محوطه‌های باستانی، بقایای مکان‌های سکونت دائم و موقت، کارگاه‌های تولیدی، گورستان‌ها، راه‌های ارتباطی، قلعه‌ها و روستاهای تاریخی. این عناصر، با هم شبکه‌ای از حافظه فرهنگی را می‌سازند که پیوستگی زندگی در این سرزمین

۱- هورنشینی: «هور» به سکونتگاه‌های فصلی مردمان اورامانات در ارتفاعات گفته می‌شود. هورنشینی نظامی از جابه‌جایی عمودی و فصلی است که در آن خانوارها در فصل گرم سال به ارتفاعات کوچ کرده و در سکونتگاه‌های موقت (هور) مستقر می‌شوند. این شیوه از سکونت، مبنای اصلی دامداری سنتی در اورامانات است و بسیاری از همکاری‌های جمعی از جمله گل نیز بر بستر آن شکل می‌گیرد

را در گذر زمان نمایان می‌کند. یونسکو در گزارش ثبت جهانی این منطقه، آن را نمونه‌ای کم‌نظیر از پاسخ خلاقانه انسان به کمبود زمین مولد و شرایط دشوار زیست در کوهستان دانسته است (UNESCO, 2021:32).

در این بستر فرهنگی و تاریخی، شهر باینگان به‌عنوان یکی از شهرهای پلکانی اورامانات، جایگاهی ویژه دارد. شهر باینگان، مرکز بخش باینگان در شهرستان پاوه استان کرمانشاه، محل زندگی مردمانی است که به زبان کردی جافی صحبت می‌کنند. این زبان ارتباط روزمره و حامل ارزش‌ها، روایت‌های تاریخی و نظام مفهومی مرتبط با آیین همیاری «گل» است. مردم باینگان به دین اسلام و مذهب اهل تسنن از شاخه شافعی تعلق دارند و این چارچوب دینی، اخلاق و مشروعیت بخشی کنش‌های جمعی از جمله یاریگری و تعاون را شکل می‌دهد. همچنین، نفوذ طریقت‌های عرفانی^۱ در این منطقه، معنویت و بار نمادین آیین همیاری و گل را تقویت کرده و این آیین را فراتر از یک سازوکار اقتصادی به مناسکی با ارزش‌های دینی، تعاون و همبستگی اجتماعی تبدیل کرده است. در این فضای فرهنگی، زبان کردی و دین اسلام به‌هم پیوسته، در حفظ و انتقال فرهنگ تعاون و همیاری نقش اساسی ایفا می‌کنند.

بافت اجتماعی باینگان مبتنی بر روابط خویشاوندی و همیاری‌های متقابل است؛ شبکه‌ای از تعاملات انسانی که در قالب نهادهایی مانند گل تداوم یافته است. گل در باینگان نه تنها به‌عنوان شیوه‌ای از همکاری اقتصادی در امور کشاورزی، دامداری، راه‌سازی و ساخت‌وساز به کار می‌رود، بلکه نقش نمادین و آیینی در بازتولید همبستگی اجتماعی و اخلاقی ایفا می‌کند. به همین دلیل، آیین گل در باینگان به‌عنوان یکی از نمونه‌های برجسته میراث فرهنگی ناملموس ایران به ثبت ملی رسیده است (وزارت میراث فرهنگی، ۱۴۰۲:۲۲).

۱- طریقت قادریه و طریقت نقشبندیه

گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در...، مصطفایی و همکاران | ۷

در جوامع کوهستانی اورامانات، همکاری و همیاری در قالب آیین‌ها، مناسک و شیوه‌های معیشتی راهبردی برای بقا و شیوه‌ای از بودن در جهان است. ساختار سخت و کم منبع زیست جهان زاگرس، مردمان این ناحیه را در گذر قرون به سوی گونه‌هایی از همکاری جمعی سوق داده است که در آن کار، اخلاق، و اجتماع در پیوندی ارگانیک قرار دارند. یکی از برجسته‌ترین نمودهای این نظام همکاری، نهاد سنتی و آیینی «گل» است. تعریف واژه و تنوع معنایی گل: واژه «گل» در زبان مردمان اورامانات (هورامی/جافی) به معنای «جمع»، «گروه» و «همکاری جمعی» است. در فرهنگ شفاهی اورامانات، این واژه هم به «گردآمدن مردم برای انجام یک کار مشخص» و هم به «کار دسته‌جمعی» اطلاق می‌شود. بنابراین «گل هم یک کنش است و هم یک گروه». این واژه در بافت‌های مختلف معنایی کاربرد دارد: گل راه‌سازی، گل درو، گل بنایی، گل آبرسانی، گل دامداری، و حتی گاهی «گل یاری» در مجالس عزا و شادی. این تنوع معنایی نشان می‌دهد که گل یک نهاد اجتماعی فراگیر است که اشکال مختلف یاریگری را در خود ادغام کرده است.

گستره جغرافیایی آیین گل نه تنها در باینگان بلکه در سراسر اورامانات—از لهن، ژاورود، تخت، رزاو، جواترود، روانسر و ثلاث باباجانی—به صورت زنده اجرا می‌شود. در بسیاری از مراسم مرتبط با باغداری، راه‌سازی، بازسازی زیرساخت‌ها و حمایت اجتماعی، گل نقش مرکزی داشته است. با وجود این گستره وسیع، پژوهش حاضر به طور خاص بر نمونه مردم‌نگارانه باینگان تمرکز دارد که یکی از کانون‌های فعال این آیین است. گل در ظاهر عملی اقتصادی برای تقسیم نیروی کار است، اما در واقع، نهادی فرهنگی و اخلاقی است که در آن کار و زمان از سطح سودمندی مادی فراتر رفته و به کنشی نمادین برای تقویت پیوندهای اجتماعی و بازتولید ارزش‌های جمعی تبدیل می‌شوند.

در این نظام، انسان برای تولید معیشت و برای تداوم نظم اخلاقی و اجتماعی جامعه مشارکت می‌کند. در شهرها و روستاهای اورامانات، به‌ویژه در باینگان، این سنت همچنان زنده است و علی‌رغم ورود الگوهای جدید توسعه و نفوذ بازار، توانسته است نقش خود را

در حفظ همبستگی اجتماعی و بازتولید اعتماد جمعی ایفا کند. از منظر نظری، گل را می‌توان در پیوند با آنچه مارسل موس در اثر کلاسیک خود هدیه توصیف می‌کند، فهمید؛ بدین معنا که هر عمل همکاری، همچون هدیه‌ای است که سه بُعد اخلاقی در خود دارد: «دادن»، «پذیرفتن» و «بازگرداندن». در نظام هدیه، مبادله مادی، همواره حامل معنای اخلاقی و اجتماعی است و کنشگران را در شبکه‌ای از بدهی متقابل و تعهد اخلاقی درگیر می‌سازد. به تعبیر موس، «هیچ هدیه‌ای کاملاً آزاد نیست، زیرا در هر بخشش، الزام بازگشت نهفته است (Mauss, 1990: 13).

در اورامانات نیز گل بر همین منطق هدیه‌ای استوار است؛ کار در اینجا هدیه‌ای است که فرد به دیگری و در نهایت به جامعه تقدیم می‌کند. مشارکت در گل از دید مردم نه معامله‌ای اقتصادی بلکه تعهدی اخلاقی است که بازپرداخت آن الزامی حقوقی ندارد، اما وجدان جمعی آن را واجب می‌شمارد. یکی از مصاحبه‌شوندگان در گفت‌وگویی میدانی بیان کرد: «وقتی امروز در گل برادر یا همسایه‌ام کار می‌کنم، می‌دانم روزی او هم در کار من می‌آید، ولی اگر نیامد هم، من دلگیر نمی‌شوم؛ چون نیت یاری از کار مهم‌تر است» (خسروی، نورالدین، ۱۴۰۲: یادداشت ۱).

این گفته، همان منطق «هدیه متقابل» را آشکار می‌کند: هدیه‌ای که در ظاهر کار است اما در عمق، تجسم اخلاق جمعی و بازتولید شبکه‌های اعتماد است. در این معنا، گل تجسم عینی اخلاق همبستگی است؛ الگویی از کنش متقابل که در برابر فردگرایی و گسست‌های اجتماعی مدرن، نوعی مقاومت فرهنگی را بازتاب می‌دهد. چنین برداشتی از کار و همکاری را می‌توان در چارچوب نظریه اقتصاد اخلاقی مارشال سالینز و نیز مفهوم درهم‌تنیدگی اقتصادی و اجتماعی کارل پولانی فهمید. سالینز در تحلیل نظام‌های مبادله در جوامع ابتدایی نشان می‌دهد که کنش‌های اقتصادی اغلب بر بنیان‌های اخلاقی و پیوندهای عاطفی استوارند، نه بر منطق سود و مبادله بازاری. گل در اورامانات نیز دقیقاً چنین ساختاری دارد: کار در آن کالایی نیست بلکه پیوندی اجتماعی است. به همین سبب، می‌توان گفت گل تجسم «اقتصاد اخلاقی مشارکت» است که در آن، تولید مادی با

گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در...، مصطفایی و همکاران | ۹

بازتولید اخلاق جمعی هم‌زمان رخ می‌دهد (Sahlins, 1972: 85; Polanyi, 1957: 32). در نتیجه، گل را باید نه به‌عنوان یادگاری از گذشته، بلکه به‌مثابه یک سازوکار زنده فرهنگی دانست که همواره در حال بازتعریف خویش در برابر تحولات اجتماعی و اقتصادی است. در باینگان، این نهاد همچنان نقشی محوری در سازمان اجتماعی و معنایی جامعه دارد و به مردم امکان می‌دهد تا در شرایط تغییر و فشارهای مدرن‌سازی، حس تعلق و توازن جمعی خود را حفظ کنند. اهمیت مطالعه گل در این است که آن را می‌توان بازتابی از پایداری فرهنگی در برابر نیروهای جهانی‌شدن، فردگرایی مدرن و فرایندهای کالایی شدن روابط اجتماعی دانست.

در جهانی که روابط اقتصادی و انسانی بیش‌ازپیش بر پایه منطق سود و مالکیت تعریف می‌شوند، گل نمونه‌ای از بازماندن و پویایی نوعی اقتصاد اخلاقی غیرسرمایه‌دارانه است؛ نظامی اجتماعی که بر ارزش‌هایی چون عدالت توزیعی، همیاری و اعتماد استوار است (Sahlins, 1972: 93). همان‌گونه که سالینز در تحلیل خود از جوامع ابتدایی نشان می‌دهد، مبادله در این جوامع نه بر اساس سود، بلکه بر مبنای تعهد اخلاقی و احساس تعلق جمعی شکل می‌گیرد. او این الگو را «اقتصاد اخلاقی» می‌نامد، جایی که کار و زمان به‌منزله هدایایی نمادین در شبکه‌ای از روابط انسانی گردش می‌کنند. در گل نیز همین منطق حاکم است: افراد بدون انتظار مالی، نیروی کار خود را در چارچوب ارزش‌های همبستگی و عدالت مشارکتی عرضه می‌کنند. در اینجا، «دادن» نه از سر اجبار، بلکه از حس تعلق و مسئولیت نسبت به جامعه صورت می‌گیرد، و همین امر، مبادله را از سطح اقتصادی به سطح فرهنگی و اخلاقی ارتقا می‌دهد (Polanyi, 1957: 45; Sahlins, 1972: 97).

از سوی دیگر، با اتکا به دیدگاه ویکتور ترنر درباره جماعت‌وارگی می‌توان گل را لحظه‌ای از تعلیق ساختار دانست؛ وضعیتی که در آن تمایزات طبقاتی، جنسیتی و منزلتی رنگ می‌بازند و کنشگران در تجربه‌ای مشترک از برابری، هم‌بودگی و مشارکت قرار می‌گیرند. در میدان باینگان، مشاهده شد که در گل‌های محلی - به‌ویژه هنگام ساخت راه - افراد با موقعیت‌های اجتماعی متفاوت در کنار هم کار می‌کنند، از غذا و ابزار مشترک

استفاده می‌کنند، و ارزش کار جمعی را برتر از منافع فردی می‌دانند. در این لحظات، آنچه ترنر «کاتالیزور همبستگی اجتماعی» می‌نامد، به شکل ملموسی در کردارهای روزمره ظاهر می‌شود؛ گویی گل نوعی آیین جمعی است که جامعه از طریق آن خود را بازسازی می‌کند (Turner, 1969: 52).

یافته‌های میدانی این پژوهش نیز مؤید همین امر است. در باینگان، گل نه تنها در راه‌سازی، کشاورزی، دامداری و بنایی، بلکه در کنش‌های اجتماعی مانند باغداری گروهی، هوارنشینی (اقامت‌های تابستانی اشتراکی)، ساخت مسجد، خانه، یا بازسازی زیرساخت‌های عمومی چون شبکه‌های آب، برق و مخابرات حضور دارد. گل در این بسترها به مثابه یک «نظام خودسازمان‌یافته» عمل می‌کند که بدون نیاز به مدیریت رسمی یا دستور دولتی، از طریق هنجارهای درونی، اعتبار اخلاقی و نظام شایستگی اجتماعی اداره می‌شود (Bourdieu, 1990: 28).

بدین‌سان، گل را می‌توان «نهاد مدنی بومی» دانست که بر مبنای سرمایه نمادین و اعتماد متقابل شکل می‌گیرد و کارکردی شبیه نهادهای مشارکتی در جوامع مدرن دارد، با این تفاوت که مشروعیت خود را از سنت، نه از قانون، می‌گیرد. از این منظر، هدف اصلی پژوهش حاضر واکاوی ساختار، کارکرد و تحول نهاد گل در باینگان است تا روشن شود چگونه این شیوه سنتی یاریگری - به مثابه بخشی از میراث فرهنگی ناملموس اورامانات - به تداوم حیات اجتماعی و زیست‌محیطی منطقه یاری می‌رساند و درعین حال در مواجهه با تغییرات اقتصادی و اجتماعی معاصر، شکل‌های تازه‌ای از سازمان‌دهی و معنا به خود گرفته است. در این معنا، گل نمونه‌ای از آن چیزی است که تیم اینگولد از آن به‌عنوان «راه‌های زیستن» یاد می‌کند؛ یعنی سازوکاری که در آن انسان از طریق تعامل خلاقانه با محیط و اجتماع، نظامی از زیست و معنا می‌آفریند (Ingold, 2000: 153-155).

-
1. Self-organized system
  2. ways of dwelling

پیشینه پژوهش

مطالعه پدیده‌های همیاری و یاریگری در ایران، پیشینه‌ای نزدیک به یک سده دارد و بخشی از تاریخ فکری انسان‌شناسی اجتماعی کشور را شکل داده است. نخستین اشاره‌های علمی و فرهنگی به اشکال تعاون محلی و همکاری‌های مردمی را می‌توان در آثار احمد کسروی ۱۸۶: ۱۳۱۸ (درباره زندگی ایلی و سازمان اجتماعی ایلات یافت، جایی که او از «هم‌پشتی» به‌عنوان یکی از عناصر بنیادین حیات عشیره‌ای یاد می‌کند. در دهه‌های میانی قرن بیستم، نویسندگان و ناظران اجتماعی مانند صادق هدایت در آثار ادبی خود و جعفر شهری در توصیف زندگی شهری تهران، هرچند در قالبی ادبی و توصیفی، اما به شکل ضمنی به اهمیت کار جمعی و همیاری در زندگی مردم اشاره کرده‌اند (هدایت، ۹۳: ۱۳۲۳؛ شهری، ۲۶۲: ۱۳۶۹). با شکل‌گیری رسمی رشته مردم‌شناسی در ایران از دهه ۱۳۴۰ به بعد، مفهوم یاریگری به‌عنوان یکی از محورهای اصلی مطالعه ساختار اجتماعی و اقتصاد فرهنگی جوامع ایرانی مطرح شد.

در این میان، آثار مرتضی فرهادی جایگاهی بنیادین دارد. او با اتکا به تحقیقات میدانی در مناطق روستایی و عشایری، کوشید تا نظام‌های همکاری را از سطح توصیف‌های محلی فراتر برده و به چارچوبی نظری تبدیل کند. کتاب‌های او، از جمله فرهنگ یاریگری در ایران (فرهادی، ۱۴۰۳)، واره (فرهادی، ۱۳۹۳)، مکتب‌نوسازی و دشواری‌های بومی‌سازی در ایران (۱۳۹۸) انسان‌شناسی یاریگری (فرهادی، ۱۴۰۱)، بنیان‌گذار نوعی انسان‌شناسی بومی همکاری هستند.

پژوهش‌های انسان‌شناختی درباره همکاری‌های سنتی در جوامع روستایی نشان داده‌اند که سازوکارهایی همچون گل را باید در چارچوب «نظام‌های کار تعبیه‌شده در روابط اجتماعی» تحلیل کرد؛ مفهومی که کارل پولانی آن را بنیان اقتصادهای غیر سرمایه‌داری می‌داند (Polanyi, 1957: 56). در این رویکرد، کار جمعی نه صرفاً یک عمل اقتصادی، بلکه بخشی از سازوکار حفظ همبستگی و بازتولید اخلاق اجتماعی است. مطالعات جدیدتر نیز به نقش چنین نظام‌هایی در تقویت تاب‌آوری اجتماعی و پایداری فرهنگی

پرداخته‌اند. برای نمونه، آدجر نشان می‌دهد که در جوامع کوهستانی، همکاری‌های بومی مانند کار گروهی در کشاورزی، مدیریت منابع و ساخت‌وساز، نقش تعیین‌کننده‌ای در ایجاد شبکه‌های حمایت اجتماعی دارند (Adger, 2000: 355). این یافته‌ها با واقعیت اورامانات همخوان است، زیرا گل در این منطقه نه تنها شیوه‌ای برای انجام کارهای سنگین، بلکه سازوکاری برای حفظ انسجام اجتماعی در شرایط جغرافیایی دشوار است.

فرهادی با استناد به سنت نظری مارسل موس و کارل پولانی، همیاری را نه صرفاً کنشی اقتصادی، بلکه نظامی اخلاقی، فرهنگی و هویتی می‌داند. او در گونه‌شناسی سه‌گانه خود - دگریاری، همیاری و خودیاری - نشان می‌دهد که همکاری در جوامع ایرانی، بر پایه ارزش‌های درونی اعتماد، وفاداری و احترام متقابل شکل گرفته است (فرهادی، ۱۳۹۸: ۲۳). این نظام از دید او، نظامی خودپایدار از سرمایه اجتماعی بومی است که در برابر نیروهای بیرونی فردگرایی و رقابت سرمایه‌دارانه مقاومت می‌کند. در این معنا، یاریگری به تعبیر فرهادی، نوعی «اقتصاد اخلاقی مشارکت» است که با نظریه مارشال سالینز درباره «مبادله متوازن»^۱ و «عدالت توزیعی»^۲ همخوانی دارد (Sahlins, 1972: 197-200).

فرهادی با مشاهده میدانی در مناطق مختلف ایران از جمله کردستان، لرستان، و نواحی بختیاری، نشان می‌دهد که نظام‌های همکاری مردمی از جمله «گل» و «برک» نه تنها به‌عنوان الگوهای تولید جمعی، بلکه به‌مثابه نهادهای اخلاقی در بازتولید پیوندهای اجتماعی نقش ایفا می‌کنند (فرهادی، ۱۴۰۳: ۲۳۲). از این منظر، آثار او پلی میان سنت پژوهش‌های مردم‌نگارانه ایرانی و نظریه‌های انسان‌شناسی بین‌المللی بشمار می‌رود؛ پلی که مفاهیم بومی را در گفت‌وگویی نظری با اندیشه‌های موس، سالینز و پولانی قرار می‌دهد. در نتیجه، درک «گل» در چارچوب مقاله حاضر بدون در نظر گرفتن مبانی نظری و مردم‌نگارانه شکل گرفته در آثار فرهادی ممکن نیست؛ زیرا او نخستین کسی است که نشان داد یاریگری، نه بازمانده‌ای از گذشته، بلکه نظامی زنده و پویا از اخلاق اجتماعی در ایران

---

1. Balanced Reciprocity
2. Distributive Justice

گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در...، مصطفایی و همکاران | ۱۳

معاصر است - نظامی که در آن، پیوندهای انسانی از طریق کنش‌های متقابل، هدیه، و اعتماد بازتولید می‌شوند (فرهادی، ۱۴۰۳: ۱۸۵)

در سطح نظری بین‌المللی، مفهوم «همکاری» و «مبادله متقابل» (از نخستین مباحثی است که بنیان‌انسان‌شناسی اجتماعی را شکل داده است. نقطه آغاز این بحث را می‌توان در اثر بنیادین مارسل موس با عنوان هدیه: شکل و علل مبادله در جوامع ابتدایی دانست. موس در این اثر کلاسیک، مبادله را کنشی اجتماعی و اخلاقی می‌داند که از سه عمل بنیادین تشکیل شده است: دادن، گرفتن و بازگرداندن. او نشان می‌دهد که این فرایند سه‌گانه، نوعی «تعهد متقابل» ایجاد می‌کند که بنیان نظم اجتماعی را می‌سازد. به تعبیر موس، «هیچ هدیه‌ای هرگز رایگان نیست»، زیرا در پس هر کنش بخشش، نوعی انتظار اخلاقی نهفته است که شبکه‌ای از وابستگی و توازن میان افراد و گروه‌ها پدید می‌آورد (Mauss, 1990: 4). از این منظر، گل در اورامانات را می‌توان نوعی نظام هدیه کار و زمان دانست، که در آن، مبادله نه بر اساس اجبار اقتصادی، بلکه بر مبنای اخلاق اجتماعی و تعهد متقابل صورت می‌گیرد.

در گل، «دادن کار» هدیه‌ای است که به دیگری تقدیم می‌شود و «بازگرداندن» آن نه الزاماً در شکل عینی، بلکه در قالب حفظ منزلت اجتماعی، احترام متقابل و استمرار روابط خویشاوندی تحقق می‌یابد. بدین سان، گل همانند هدیه در نظام موس، پیوندی میان اقتصاد و اخلاق ایجاد می‌کند و مرز میان «مادی» و «نمادین» را درهم می‌نوردد (Mauss, 1990: 73). پس از موس، مارشال سالینز با رویکردی تطبیقی به جوامع موسوم به «ساده» و «سنتی»، مفهوم مبادله متقابل را بسط داد و آن را به سه گونه اصلی تقسیم کرد: «مبادله عام ۲» که در آن بخشش بدون انتظار فوری بازگشت صورت می‌گیرد؛ «مبادله متوازن ۳» که در آن بازگشت هدیه در بازه‌ای زمانی انتظار می‌رود؛ و «مبادله منفی» که در آن کنشگران در پی کسب سود هستند (Sahlins, 1972: 194).

1. reciprocity
2. generalized reciprocity
3. balanced reciprocity

از منظر سالینز، جوامع خویشاوندی و مشارکتی بیشتر در قلمرو مبادله عام عمل می‌کنند، زیرا در آن‌ها حفظ رابطه از نتیجه اقتصادی مهم‌تر است. گل در اورامانات دقیقاً در این طبقه جای می‌گیرد: کنشی جمعی و داوطلبانه که بازپرداخت آن نه فوری، بلکه در حافظه اجتماعی و نظام اعتبار اخلاقی ذخیره می‌شود (Carrier, 2018: 15). در ادامه این خط فکری، کارل پولانی مفهوم «جاسازی یا تعبیه‌شدگی» را مطرح کرد تا نشان دهد که در جوامع سنتی، فعالیت‌های اقتصادی از بافت فرهنگی و اجتماعی جدا نیستند، بلکه در آن‌ها ادغام شده‌اند (Polanyi, 1957: 47). به باور پولانی، پیش از ظهور بازار سرمایه‌داری، اقتصاد «درون جوش» بود و در دل روابط خویشاوندی، آیین، مذهب و اخلاق معنا می‌یافت. گل در اورامانات مصداقی بارز از همین نوع اقتصادِ درون جوش است: نیروی کار نه کالایی مستقل، بلکه شکلی از «خدمت اجتماعی» است که با منزلت، اعتماد و پیوندهای انسانی گره خورده است (Gudeman, 2008: 89).

از این منظر، گل را می‌توان تجسم «اقتصاد اخلاقی محلی» دانست که به بقای اجتماعی و زیست‌محیطی کمک می‌کند. همچنین، نظریه ویکتور ترنر درباره «جماعت وارگی» یا «هم بودگی» ابزاری کلیدی برای فهم بُعد آیینی و عاطفی گل فراهم می‌آورد. ترنر در پژوهش‌های خود بر آیین‌های گذار نشان داد که در جریان این مناسک، ساختارهای سلسله‌مراتبی موقتاً فرومی‌ریزند و نوعی هم بودگی بر پایه برابری و مشارکت شکل می‌گیرد. در آیین گل نیز، مرزهای طبقاتی، سنی و جنسیتی رنگ می‌بازد؛ استادکار، روحانی، جوان و سالخورده همگی در یک تجربه مشترک از کار و زندگی جمعی سهیم می‌شوند. این وضعیت، همان «تعلیق ساختار» است که به گفته ترنر، لحظه‌ای از بازتولید جامعه در سطح اخلاقی و نمادین را رقم می‌زند (Turner, 1969: 102).

در دهه‌های اخیر، این مباحث با نظریه‌های جدیدتر مانند مفهوم سرمایه اجتماعی گسترش یافته است. رابرت پاتنام سرمایه اجتماعی را شبکه‌ای از اعتماد، هنجارها و روابط متقابل می‌داند که امکان کنش جمعی را فراهم می‌آورد. از این دیدگاه، گل سازوکاری

گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در...، مصطفایی و همکاران | ۱۵

برای بازتولید سرمایه اجتماعی در مقیاس محلی است: فرایندی که از رهگذر مشارکت، اعتماد، و مسئولیت متقابل، همبستگی و حس تعلق را در میان اعضای جامعه تقویت می کند (Putnam, 2000: 19).

در زمینه خاص اورامانات، مطالعات مستقیمی که به بررسی پدیده گل پرداخته باشند اندک است. پژوهش‌های مردم‌نگارانه منطقه‌ای - به‌ویژه آثار مرتضی فرهادی -^۱ نخستین تلاش‌ها برای تبیین گل به‌عنوان بخشی از نظام گسترده همیاری و آیین‌های محلی را نشان می‌دهند. فرهادی در تحلیل‌های خود، گل را در پیوند با دیگر اشکال همکاری مانند برک، یارانه و یاری‌ده می‌بیند و تأکید دارد که این نظام‌ها نه تنها شیوه‌های تولید جمعی، بلکه بازتابی از ساختار اخلاقی و فرهنگی جوامع ایرانی هستند (فرهادی، ۱۴۰۳: ۱۷۵) در همین راستا، مصطفایی (۲۰۲۵) با تکیه بر داده‌های میدانی در باینگان، گل را بخشی از شبکه پیچیده آیین‌های همکاری و مناسک فصلی در اورامانات معرفی می‌کند؛ شبکه‌ای که شامل آیین‌هایی چون سوله (آیین نمک‌دادن به بزها در منطقه کلاشی)، جمعانه (آیین ذکر و سماع در تکیه نجار) آیین پخت کشکک^۲ در تکیه خالصی پاوه، آیین پیر شالیار و ... نیز می‌شود. این آیین‌ها، هر یک به نحوی بر مفهوم «هم‌پیوستگی عمل و ایمان» استوارند و نشان می‌دهند که در زیست جهان مردم اورامان، مرز میان کار، عبادت و آیین عملاً درهم تنیده است.

بدین‌سان، گل در اورامانات را می‌توان بخشی از زیست جهان آیینی و اخلاقی منطقه تلقی کرد، جایی که عمل کار جمعی واجد معنای قدسی است. در این نظام، کار ابزار تولید و کنشی نمادین است که در آن هم‌زیستی انسان، طبیعت و اجتماع بازتولید می‌شود (Ingold, 2000: 95). به تعبیر موس این‌گونه آیین‌ها، صورت‌هایی از «هدیه متقابل» هستند که از خلال آن جامعه خود را باز می‌سازد و توازن میان فرد و جمع را حفظ می‌کند.

۱- و همین مقاله که مستخرج از پایان نامه در مقطع دکتری مردم‌شناسی عزیز مصطفایی است.

۲- یک نوع آش آیینی است که در اعیاد قربان و فطر در تکیه خالصی پاوه بر مبنای گل و همیاری پخت می‌شود.

مرور پیشینه نشان می‌دهد که اگرچه درباره تعاون سنتی و همیاری در ایران پژوهش‌های فراوانی صورت گرفته، اما گل به‌عنوان نهادی خاص اورامانات کمتر به‌صورت مردم‌نگارانه و نظام‌مند بررسی شده است. این مقاله در پی آن است تا با تمرکز بر مطالعه موردی باینگان، و با بهره‌گیری از رویکردی ترکیبی - برآمده از نظریه هدیه مارسل موس، مفهوم اقتصاد اخلاقی مارشال سالینز، و ایده هم بودگی یا جماعت وارگی ویکتور ترنر - چارچوبی تحلیلی برای فهم گل به‌عنوان نهادی چندوجهی فراهم آورد. در این چارچوب، گل همچون میدانی از تعامل سه بُعد اصلی در نظر گرفته می‌شود: بُعد اقتصادی: گل به‌عنوان نظامی برای سازمان‌دهی کار جمعی در فعالیت‌های تولیدی چون راه‌سازی، کشاورزی و دامداری.

اگرچه گل در اورامانات عمدتاً در فعالیت‌های تولیدی و عمرانی نمود دارد، اما بررسی‌های میدانی در باینگان نشان می‌دهد که این نهاد در برخی حوزه‌های خدمات اجتماعی نیز به‌صورت پایدار حضور دارد. در مناسبت‌های جمعی مانند سوگواری، مراسم مذهبی، نظافت مسجد و آماده‌سازی فضاهای عمومی، گروه‌هایی از اهالی بدون دریافت مزد و بر اساس اصل همیاری سنتی وظایف خدماتی را میان خود تقسیم می‌کنند؛ امری که با یافته‌های فرهادی (۱۴۰۱: ۱۸۷) درباره گستره یاریگری در ایران نیز همخوان است. این شکل از «گل خدماتی» اگرچه ساختارمندتر از گل‌های عمرانی نیست، اما به‌عنوان بخشی از اخلاق همکاری محلی عمل کرده و نقش مهمی در حفظ انسجام و کارآمدی زندگی جمعی ایفا می‌کند.

بُعد اجتماعی: گل به‌منزله سازوکاری برای بازتولید اعتماد، منزلت و سرمایه اجتماعی در جامعه محلی. بُعد نمادین-اخلاقی: گل به‌عنوان آیینی از هدیه و هم بودگی که پیوندهای اخلاقی و معنوی را تقویت می‌کند. بر اساس این رویکرد، گل کنشی کارکردی یا اقتصادی و «نظامی از معنا و اخلاق» است که به استمرار حیات اجتماعی و فرهنگی اورامانات یاری می‌رساند. این نهاد با بازتولید سرمایه اجتماعی و اخلاق جمعی، در برابر

گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در...، مصطفایی و همکاران | ۱۷

نیروهای مدرن‌سازی، جهانی‌شدن و فردگرایی نوعی «پایداری بومی ۱» «پدید می‌آورد؛ پایداری‌ای که میراث ناملموس منطقه را به نیرویی زنده و پویا در جهان معاصر تبدیل می‌کند (UNESCO, 2021: 5; Polanyi, 1957: 275; Putnam, 2000: 402).

در نتیجه، می‌توان گفت که گل در اورامانات از منظر نظری ترکیبی از سه سطح معناست: نخست، هدیه و اخلاق متقابل (موس و سالیترز)؛ دوم، اقتصاد درون جوش و فرهنگ‌مدار (پولانی)؛ و سوم، جماعت‌وارگی و سرمایه اجتماعی (ترنر و پاتنام). این سه محور، چارچوب نظری پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهند و به ما امکان می‌دهند تا گل را نه صرفاً به‌عنوان سازوکاری اقتصادی، بلکه به‌منزله نهادی اخلاقی، فرهنگی و نمادین درک کنیم که همبستگی و پایداری اجتماعی را در اورامانات بازتولید می‌کند.

در سطح منطقه‌ای، پژوهش‌های مردم‌نگارانه درباره اورامانات نشان داده‌اند که اغلب ساختارهای اجتماعی این زیست جهان بر الگوهای همیاری سنتی استوار است. اسناد یونسکو درباره منظر فرهنگی هورامان (UNESCO, 2021: 72) تأکید می‌کنند که شیوه‌های همکاری و مدیریت مشارکتی منابع، یکی از معیارهای ثبت جهانی منطقه بوده است. همچنین طرح‌های پژوهشی مانند منصوری مقدم و مصطفایی (۱۳۹۶) و مصطفایی (۱۳۹۸) نشان داده‌اند که همیاری در اورامانات تنها برای تولید اقتصادی نیست، بلکه نوعی جهان‌بینی فرهنگی است که در آیین‌ها، معماری پلکانی، کوچ فصلی و نظام‌های خویشاوندی بازتاب یافته است. در چنین زمینه‌ای، گل را می‌توان بخشی از «زیست جهان همیارانه» اورامانات دانست؛ زیست جهانی که در آن همکاری، حیثیت اجتماعی، و تعهد اخلاقی درهم تنیده‌اند.

روش^۱

روش «مردم‌نگاری کلاسیک»^۲ انجام شده است. هدف اصلی از به کارگیری این رویکرد، دستیابی به «درک عمیق»^۳ از معانی فرهنگی، ساختارهای اجتماعی و کارکردهای نمادین پدیده گل در زندگی روزمره مردم باینگان و نواحی پیرامونی آن است. همان‌گونه که کلیفورد گیرتز (Geertz, 1973: 10) تأکید می‌کند، مردم‌نگاری علاوه بر ثبت وقایع بیرونی در پی «توصیف ژرف» کنش‌های انسانی در بافت فرهنگی‌شان است. از این منظر، گل به‌عنوان یک نظام پیچیده همکاری سنتی، تنها زمانی قابل فهم است که در شبکه‌ای از روابط اجتماعی، اخلاقی و آیینی مورد مشاهده قرار گیرد.

روش مردم‌نگاری با تأکید بر مشاهده مشارکتی^۴ و مصاحبه باز و نیمه ساخت‌یافته، امکان مشاهده زنده، درونی و تفسیری از این فرایند را فراهم ساخته است. به‌ویژه در مطالعه‌ای چون گل که جنبه‌های آیینی، معیشتی و اخلاقی درهم‌تنیده‌اند، حضور طولانی‌مدت در میدان و مشارکت فعال پژوهشگر، پیش‌شرط اصلی اعتبار داده‌ها به شمار می‌آید (Hammersley & Atkinson, 2019: 45; Spradley, 2016: 22). رویکرد کلی پژوهش، تفسیرگرایانه-تفهیمی^۵ است؛ به این معنا که هدف پژوهشگر، فهم معنای پدیده در بستر فرهنگی آن است، نه ارائه تعمیم‌های کمی. از این چشم‌انداز، «همیاری»، «کار» و «بده بستان متقابل» در گل به‌صورت برساخت‌های اجتماعی^۶ بررسی شده‌اند؛ یعنی همان‌گونه که مردم باینگان در کنش‌های روزمره، آیین‌ها و تجربه‌های خود از گل می‌فهمند و بازنمایی می‌کنند (Schutz, 1967: 34; Geertz, 1973: 5).

برای افزایش روایی و دقت داده‌ها، از رویکرد سه‌سوسازی^۷ استفاده شده است؛ بدین

-
1. method
  2. Ethnography
  3. thick description
  4. participant observation
  5. Interpretivist-Hermeneutic
  6. social constructions
  7. triangulation

گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در...، مصطفایی و همکاران | ۱۹

معنا که داده‌ها از سه منبع اصلی گردآوری شده‌اند ۱- مشاهده مشارکتی در فعالیت‌های میدانی و حضور در فرایندهای واقعی گل (به‌ویژه در ساخت راه بیلاقی باینگان که ۴۱ روز به طول انجامید)؛ ۲- مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساخت‌یافته با دوازده تن از کنشگران محلی شامل روحانی دینی، استادکاران، کارگران، زنان، نوجوانان و پیشکسوتان مشارکت‌کننده در فعالیت‌های گل؛ ۳- تحلیل اسناد، یادداشت‌های تاریخی و منابع مکتوب و شفاهی درباره آیین‌ها و همکاری‌های سنتی در اورامانات. ترکیب این سه منبع، به پژوهشگر اجازه داد تا اعتبار^۱ و قابلیت اتکا^۲ یافته‌ها را تقویت کند و از زوایای گوناگون، پدیده گل را در بستر فرهنگی‌اش بازنمایی نماید (Lincoln & Guba, 1985: 308; Bernard, 2018: 525).

شهر باینگان، از توابع شهرستان پاوه در استان کرمانشاه، در دامنه‌های غربی رشته کوه شاهو و در قلب ناحیه فرهنگی طبیعی اورامانات قرار گرفته است. این منطقه، یکی از کانون‌های اصلی شکل‌گیری و تداوم فرهنگ اوراماناتی و آیین‌های مرتبط با یاریگری سنتی به شمار می‌رود. جمعیت باینگان عمدتاً از ایل جاف تشکیل شده است و نظام معیشتی آنان بر ترکیبی از باغداری، کشاورزی معیشتی، دامداری نیمه کوچ‌رو، کارگری فصلی و فعالیت‌های خدماتی استوار است. ساختار جغرافیایی کوهستانی و زیست‌بوم مبتنی بر خودکفایی، سبب شده تا اورامانات خاستگاه الگوهای متنوعی از همیاری و همکاری جمعی باشد (UNESCO, 2021: 45).

در میان این الگوها، گل برجسته‌ترین شکل همکاری جمعی است که همچنان در حیات اجتماعی مردم حضور فعال دارد. در باینگان، گل در قالب‌های گوناگونی چون گل راه‌سازی، گل کوکن (چیدن علوفه کوهی)، گل مردانه و زنانه برگزار می‌شود. گل مردانه در فعالیت‌های سنگین و میدانی مانند راه‌سازی، کوکن و ساخت‌وساز نمود می‌یابد، در حالی که گل زنانه در قالب فعالیت‌های پشتیبان گر - از جمله پخت نان، تهیه غذا، گردآوری مواد خوراکی و سازمان‌دهی خدمات جمعی - نقش حیاتی در پایداری فرآیند همکاری

---

1. credibility
2. dependability

ایفا می‌کند. این تقسیم جنسیتی کار نه به معنای جدایی دو حوزه، بلکه نشانه‌ای از یک نظام یاریگری هماهنگ است که در آن مشارکت زنان و مردان به‌عنوان دو بعد مکمل، انسجام و کارآمدی گل را تضمین می‌کند.

مشارکت‌کنندگان معمولاً از میان خویشاوندان، همسایگان، دوستان و اعضای طریقت‌های محلی انتخاب می‌شوند و حضور در گل نشانه‌ای از شأن اجتماعی و تعهد اخلاقی فرد به جامعه تلقی می‌شود. در دهه‌های اخیر، با گسترش مهاجرت‌های فصلی، تغییر در الگوهای معیشت و نفوذ نهادهای دولتی، شیوه‌های اجرای گل دستخوش دگرگونی شده است؛ با این حال، این نهاد همچنان در بازسازی زیرساخت‌های محلی، کمک به خانواده‌های آسیب‌پذیر، و حتی در آیین‌های مذهبی و طریقتی نقش مؤثری ایفا می‌کند. این پویایی نشان‌دهنده انطباق‌پذیری فرهنگی گل و توانایی آن در بازتعریف خود در بستر تغییرات اجتماعی است - امری که آن را به یکی از مصادیق برجسته میراث زنده^۱ در اورامانات بدل کرده است (UNESCO, 2021: 189).

فرایند گردآوری داده‌ها از تابستان ۱۴۰۱ تا زمستان ۱۴۰۲ در چند مرحله انجام شد. پژوهشگر در قالب طرح میدانی پایان‌نامه دکتری بیش از ۴۱ روز حضور میدانی در منطقه داشت و در این مدت ضمن زندگی در میان مردم باینگان و روستاهای اطراف، به مشاهده مشارکتی در آیین‌ها و فعالیت‌های مرتبط با گل پرداخت. از سه روش اصلی - مشاهده مشارکتی، مصاحبه‌های عمیق نیمه ساخت‌یافته، و تحلیل اسناد مکتوب و شفاهی - برای گردآوری داده‌ها استفاده شد. مصاحبه‌ها به زبان کُردی جافی انجام و سپس ترجمه، کدگذاری و تحلیل شدند. مشاهدات میدانی نیز در دفترچه‌های میدانی و همراه با ثبت داده‌های تصویری و یادداشت‌های توصیفی و تحلیلی ضبط گردید (Emerson, Fretz & Shaw, 2011: 78).

در این پژوهش، رویکرد اصلی تحلیل، تحلیل تماتیک تفسیری است و مراحل کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) صرفاً به‌عنوان ابزارهایی برای سامان‌دهی و استخراج

الگوهای معنایی به کاررفته‌اند (Strauss & Corbin, 1998: 65). در مرحله نخست، کدگذاری باز^۱ برای استخراج مفاهیم کلیدی مانند «هدیه کار»، «اعتماد»، «حس تعلق» و «میراث زنده» انجام شد. در مرحله دوم، این کدها در قالب مقولات محوری^۲ چون «گل» به مثابه هدیه»، «گل» به مثابه سرمایه اجتماعی» و «گل» در گذار از سنت به مدرنیته» سازمان‌دهی شدند. در مرحله سوم، تحلیل انتخابی^۳ با تمرکز بر روابط میان مقولات و چارچوب‌های نظری موس، سالینز و ترنر انجام گرفت تا مدل مفهومی گل به‌عنوان نهادی اجتماعی و اخلاقی تدوین شود. این تحلیل به شیوه بازتابی انجام شد؛ یعنی داده‌ها و نظریه‌ها به صورت مستمر در گفت‌وگویی دوسویه بازتفسیر شدند (Charmaz, 2014: 25). در اجرای پژوهش، کلیه اصول اخلاقی انسان‌شناسی رعایت شد (AAA, 2012: 3). مشارکت‌کنندگان پیش از آغاز مصاحبه از اهداف تحقیق و نحوه استفاده از داده‌ها آگاه شدند و رضایت آگاهانه^۴ آنان به صورت شفاهی اخذ گردید. داده‌ها در آرشیو شخصی پژوهشگر نگهداری می‌شود و تنها برای اهداف علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای افزایش اعتبار^۵ داده‌ها، از روش بازبینی مشارکت‌کنندگان^۶ استفاده شد؛ بدین معنا که پس از تحلیل اولیه، یافته‌های مقدماتی با چند تن از مشارکت‌کنندگان مورد بحث و ارزیابی قرار گرفت تا از درستی برداشت‌ها اطمینان حاصل شود. همچنین از مشاهده طولانی‌مدت، مقایسه میان‌میدانی^۷ و تحلیل بازتاب‌پذیر برای تضمین پایداری نتایج بهره گرفته شد. در مجموع، روش‌شناسی حاضر بر مشارکت فعال، بازتاب‌پذیری پژوهشگر^۸ و تعامل مداوم میان داده‌ها و نظریه‌ها استوار است - ویژگی‌هایی که پژوهش را در سنت کلاسیک مردم‌نگاری از نوع مالینوفسکی (Malinowski, 1922: 8) تا مردم‌نگاری تفسیری گیرتر

-
1. Open Coding
  2. Axial Coding
  3. Selective Coding
  4. informed consent
  5. credibility
  6. member check
  7. cross-field comparison
  8. reflexivity

(Geertz, 1973: 16) قرار می‌دهد و آن را از سطح توصیف به سطح تفسیر فرهنگی^۱ ارتقا می‌دهد.

یافته‌ها

پدیده گل در باینگان، از سطح همکاری‌های کوچک خانوادگی فراتر رفته و به یکی از کارآمدترین اشکال کار جمعی عام‌المنفعه در تاریخ معاصر منطقه تبدیل شده است. مردم باینگان، از گذشته‌های دور، در هر پروژه‌ای که منافع جمعی در آن نهفته بوده است، گل را به‌عنوان شیوه‌ای کارآمد برای بسیج نیروی انسانی به کار گرفته‌اند. این شکل از همکاری، که در ظاهر کنشی اقتصادی است، در عمق خود نوعی نهاد اخلاقی و فرهنگی به شمار می‌رود که بر اصول مسئولیت متقابل، تعهد جمعی و اعتماد اجتماعی استوار است (فرهادی، ۱۴۰۳: ۲۱۰).

بر پایه داده‌های میدانی گردآوری شده در باینگان، حضور گل در پروژه‌های زیربنایی شهر سابقه‌ای دیرینه دارد. به‌عنوان نمونه، در سال ۱۳۴۲ که عملیات لوله‌کشی آب آشامیدنی در باینگان آغاز شد، هیچ‌گونه امکانات مکانیکی یا پیمانکاری در دسترس نبود. لوله‌ها، که از دامنه‌های پایین دست تا داخل شهر انتقال می‌یافتند، به‌طور کامل بر دوش مردم حمل می‌شدند. این فرایند، به تعبیر یکی از مصاحبه‌شوندگان «نه با پیمانکار، بلکه با ایمان و همدلی مردم انجام شد» (رمضانی، ۱۴۰۲: یادداشت ۱). چنین تجربه‌ای نشان می‌دهد که گل در باینگان سازوکاری برای انجام کار و آیین هم‌دلی در خدمت اجتماع است؛ نوعی هدیه جمعی به زیست‌بوم و اجتماع خویش است (Mauss, 1990: 78).

همین منطق همکاری در سال ۱۳۵۸، هنگام ورود برق منطقه‌ای به باینگان، نیز تکرار شد. مسیر بیست کیلومتری از گردنه شمشیر (سه‌راهی باینگان) تا مرکز شهر با تلاش داوطلبانه مردم آماده شد. در آن زمان، گودبرداری محل تیرهای برق و انتقال ابزار و مصالح، همگی در قالب گل انجام گرفت. یکی از شاهدان محلی نقل کرده است:

---

1. cultural interpretation

«اگر گل نبود، برق به باینگان نمی‌رسید. مردم چاله‌های تیر برق را با دستان خود کردند. هر خانه سهمی از کار داشت، چون همه می‌دانستند این روشنایی برای همه است» (کاکایی، ۱۴۰۲: یادداشت ۱). این روایت‌ها نشان می‌دهد که درک مردم از گل چیزی فراتر از تعاون اقتصادی است؛ آنان آن را وظیفه‌ای اخلاقی و جمعی در برابر جامعه می‌دانند. در دهه‌های بعد نیز، در پروژه‌های نصب خطوط مخابراتی، بهسازی راه‌های روستایی، آبیاری باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی، و حتی در ساخت خانه‌ها و مساجد محلی، ظرفیت گل همچنان تکیه‌گاه اصلی نیروی کار بوده است. در واقع، گل به صورت نوعی سرمایه اجتماعی پویا عمل می‌کند که هم در حوزه تولید و هم در بازسازی زیرساخت‌ها حضور دارد (Putnam, 2000: 288).

این استمرار تاریخی گل در باینگان را می‌توان مصداقی روشن از آن چیزی دانست که پولانی از آن با عنوان اقتصاد درون جوش^۱ یاد می‌کند - یعنی نظمی که در آن فعالیت‌های اقتصادی از اخلاق و هنجارهای اجتماعی جدایی‌ناپذیرند (Polanyi, 1957: 50). در باینگان، کار برای جامعه نه یک معامله، بلکه نوعی هدیه جمعی به آینده است. به همین دلیل است که حتی در شرایط تحولات اقتصادی، گل همچنان به حیات خود ادامه داده و به نیرویی برای مقاومت فرهنگی در برابر تجاری‌سازی و فردگرایی مدرن تبدیل شده است (UNESCO, 2021: 195).

فرایند شکل‌گیری گل در باینگان به گونه‌ای است که پیش از هر چیز، نیازمند هماهنگی اجتماعی و اعتماد متقابل میان مردم است. این هماهنگی معمولاً در فضاهای عمومی و روزمره آغاز می‌شود؛ در محل‌هایی چون دکان‌های محلی، چای‌خانه‌ها، یا گذرگاه‌هایی که مردان باینگان گرد هم می‌آیند (رستم زاده، ۱۴۰۲: یادداشت ۱). در چنین فضاهایی، گفت‌وگو پیرامون نیازهای جمعی، مانند بازسازی راه بیلاق، به تدریج به تصمیمی جمعی بدل می‌شود. در این مرحله، افرادی که از اعتبار اجتماعی و سرمایه نمادین بالایی برخوردارند - نظیر کاک و وزیر قادری و کاک غفور رستم زاده در این روایت

میدانی - نقش محوری در سامان‌دهی نخستین گروه ایفا می‌کنند. آنان، همان‌گونه که موس (۱۹۹۰: ۴۲) تأکید می‌کند، با کنش نمادین دعوت به همکاری، نوعی «هدیه اخلاقی اعتماد» به جامعه می‌سپارند و این هدیه، دیگران را در یک زنجیره متقابل از عمل و تعهد درگیر می‌سازد.

پس از تشکیل هسته اولیه، گفت‌وگوها معمولاً به مسجد محل کشیده می‌شود - جایی که روحانی محلی با سخنرانی درباره فضیلت همیاری و اجر اخروی مشارکت در گل، مشروعیت اخلاقی و دینی آن را تقویت می‌کند. بدین ترتیب، مسجد در این فرایند نقش یک کانون معنوی بسیج اجتماعی را ایفا می‌کند؛ مشابه همان نقشی که ترنر (۱۹۶۹: ۱۰۸) در تحلیل خود از آیین‌ها، برای فضای آیینی به‌عنوان مکانی برای زایش جماعت‌وارگی^۱ یا هم‌بودگی برابر قائل بود.

عکس ۱- جلسه در رابطه با گل در مسجد باینگان، منبع (نگارندگان: آذر ۱۴۰۲)

در کنار این بستر سنتی، فضای مجازی نیز در شکل‌گیری گل در باینگان نقش قابل توجهی یافته است. پیام‌ها و فراخوان‌های مردمی در کانال‌های محلی به سرعت دست‌به‌دست می‌شوند و به تعبیر هابرمس، نوعی کنش ارتباطی میان شهروندان پدید می‌آورند که در آن هماهنگی از طریق زبان، گفت‌وگو و اعتماد متقابل حاصل می‌شود (Habermas, 1984: 95). در این ترکیب از سنت و فناوری، باینگان نمونه‌ای از جامعه‌ای است که توانسته میان ابزارهای مدرن و ارزش‌های کهن پیوندی سازنده برقرار کند.

روز آغاز گل معمولاً زمانی تعیین می‌شود که شرایط جوی مساعد باشد. در نخستین روز، تنها گروهی اندک از اعضای هسته اولیه دست‌به‌کار می‌شوند، اما همان‌گونه که در مشاهده میدانی ثبت شده است، این جمع به تدریج روزه‌روز گسترش می‌یابد و به حرکتی خودجوش و فراگیر تبدیل می‌شود. حضور داوطلبان جدید، چه از میان مردان و زنان و چه از سوی نوجوانان و حتی کسانی که سال‌ها پیش از باینگان مهاجرت کرده‌اند، نشان می‌دهد که گل فراتر از مکان و زمان، در سطحی عاطفی و هویتی عمل می‌کند؛ نوعی پیوند نامرئی که حتی مهاجران را از راه دور در تجربه‌ای جمعی شریک می‌سازد (Appadurai, 1996: 48).

در میدان گل، افرادی با مهارت خطابی و نفوذ کلام بالا، نقش کلیدی در حفظ روحیه و انسجام جمعی دارند. آنان با شناخت عمیق از روان جمعی مردم، از جملات برانگیزاننده و نمادین بهره می‌گیرند تا شور همیاری را زنده نگه دارند. یکی از پرکاربردترین این جملات در گویش جافی چنین است: «برامی جاری غیرته» - ای برادر، غیرت کن! این جمله که معمولاً با صدای بلند و لحنی پرشور ادا می‌شود، همانند یک فراخوان اخلاقی و عاطفی عمل می‌کند و به تعبیر دورکیم (۱۹۹۵/۱۹۱۲: ۲۱۳)، نوعی برانگیختگی جمعی^۱ را در میان مشارکت‌کنندگان ایجاد می‌کند؛ لحظه‌ای که در آن مرز میان فرد و جمع از میان می‌رود و احساس «ما» بر تمامی صحنه مسلط می‌شود. علاوه بر انگیزه‌های اجتماعی، باورهای دینی و آیینی نیز در پایداری گل نقشی بنیادی دارند.

---

1. collective effervescence

بسیاری از شرکت‌کنندگان، کار خود را نه به قصد پاداش مادی، بلکه برای رضای خدا و درک معنوی عمل صالح انجام می‌دهند.

روحانیون و شیوخ طریقت در این میان با حضور خود، نوعی تقدس به کار جمعی می‌بخشند و گل را به آیینی از ایمان و خدمت بدل می‌سازند. بدین‌سان، گل در باینگان به تعبیر اسکات بخشی از اقتصاد اخلاقی جامعه است؛ اقتصادی که در آن ارزش‌ها، ایمان و غیرت، نیروی محرکه اصلی عمل‌اند (Scott, 1976: 5). فرایند تقسیم‌کار در گل به صورت رسمی یا دستوری تعیین نمی‌شود، بلکه بر پایه شناخت متقابل، تجربه، و سرمایه اجتماعی کنشگران به شکل خودجوش و طبیعی پدید می‌آید. همان‌گونه که در مشاهدات میدانی باینگان ثبت شد، هرگاه گروهی از مردم برای بازسازی یا ساخت راه گرد هم می‌آیند، بدون نیاز به ناظر یا سرپرست رسمی، افراد با توجه به مهارت‌ها و پیشینه کاری‌شان جای خود را می‌یابند.

این نظم درونی را می‌توان مصداقی از نظم خودسازمان‌یافته در عمل اجتماعی دانست (Sawyer, 2005: 35). که در آن، هماهنگی از دل تعاملات روزمره و اعتماد متقابل زاده می‌شود. در این میان، وجود یک یا دو استادکار ماهر اهمیت فراوان دارد. این استادکاران، که معمولاً از تجربه‌ای طولانی در راه‌سازی و کارهای سنگین برخوردارند، نه تنها از نظر فنی نقش هدایتگر دارند بلکه مرجع مشروعیت و داوری اخلاقی نیز محسوب می‌شوند. آنان با کنش‌های بدنی و رفتاری خود - نحوه در دست گرفتن ابزار، سرعت کار، و دقت در مسیر - به گونه‌ای «دانش تجسد یافته»^۱ را به نمایش می‌گذارند؛ دانشی که به تعبیر بوردیو (۱۹۷۷: ۷۲)، بخشی از هیتوس فرهنگی جامعه است و از خلال عمل روزمره بازتولید می‌شود.

در ساختار گل، گروهی از استادکاران و کارگران باتجربه در صف مقدم قرار دارند و مسیر راه را مشخص می‌کنند. این گروه که در باینگان به آن «بَرِن‌کیش» (به معنای گروه جلودار) گفته می‌شود، از نظر نمادین و عملی جایگاه ویژه‌ای دارد. در درون گروه

---

1. embodied knowledge

گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در...، مصطفایی و همکاران | ۲۷

برن کیش نیز معمولاً یک نفر به عنوان «سر گل» یا سرگروه شناخته می‌شود که از مهارت، تجربه و اعتماد جمعی بیشتری برخوردار است. نقش سرگل نه فرماندهی، بلکه هدایت نرم و مبتنی بر اقتدار اخلاقی است؛ مشابه آنچه گرتز از آن به عنوان رهبری تفسیری در فرهنگ‌های خرد یاد می‌کند، جایی که نفوذ کلام، اعتبار اخلاقی و آشنایی عمیق با قواعد نانوشته تعامل، مهم‌تر از قدرت رسمی است (Geertz, 1973: 93).

عکس ۲- گل باینگان در حال راه‌سازی، منبع (طالب حیدری: بهمن ۱۴۰۲)

در این نظام کاری، قوانین نانوشته و درونی شده راهنمای عمل هستند. اعضای گل به خوبی از ظرفیت‌ها و توانایی‌های یکدیگر آگاه‌اند؛ این آگاهی مشترک، که حاصل زندگی جمعی و تجربه سالیان دراز در فضای روستایی و کوهستانی است، نوعی هماهنگی خودانگیخته ایجاد می‌کند. چنین هماهنگی‌ای را می‌توان مصداقی از اعتماد اجتماعی در مقیاس کوچک دانست (Putnam, 2000: 136) که در بستر روابط چهره به چهره شکل می‌گیرد و نیازی به نهادهای بیرونی ندارد. گروه «برن کیش» وظیفه مسیریابی را بر عهده

دارد؛ آنان با بهره‌گیری از دانش بومی جغرافیایی و زیست‌محیطی، سعی می‌کنند راهی هموار و کم‌خطر بیابند که ضمن تسهیل عبور، کمترین آسیب را به پوشش جنگلی وارد سازد. این عمل، نشان‌دهنده درونی بودن مفهوم «پایداری محیطی»^۱ در فرهنگ اوراماناتی است.

همان‌گونه که استوارد در نظریه زیست‌بوم‌گرایی فرهنگی توضیح می‌دهد، نظام‌های معیشتی جوامع محلی همواره با محیط طبیعی در رابطه‌ای متقابل شکل می‌گیرند (Steward, 1955: 37). در اینجا نیز گل تجسمی از سازگاری خلاق انسان و طبیعت است. مشاهده شد که بسیاری از شرکت‌کنندگان در گل، هنگام کار دانه‌های بلوط را با خود همراه دارند و در کنار مسیر جدید، آن‌ها را می‌کارند. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این رابطه گفت «مردم ما با بلوط پیوند دیرینه دارند، اگر بلوط نباشد زندگی ما در اینجا دوام نمی‌آورد» (باووسی، ۱۴۰۲: یادداشت ۱) این کنش نمادین، نوعی «هدیه به طبیعت» است—هدیه‌ای که به تعبیر موس (۱۹۹۰: ۱۸)، حلقه مبادله را میان انسان و محیط تکمیل می‌کند.

بدین‌سان، راه‌سازی در باینگان عملی فنی و نوعی آیین بازسازی پیوند میان انسان، زمین و اجتماع است؛ آیینی که اخلاق کار، مسئولیت زیست‌محیطی و حس تعلق جمعی را به هم می‌دوزد. اگرچه در ظاهر، گل به‌عنوان فعالیتی مردانه در حوزه کار فیزیکی و راه‌سازی تعریف می‌شود، اما در عمل، بدنه پنهان و روح حمایتی آن در دستان زنان باینگان است. در مشاهدات میدانی دیده شد که هم‌زمان با آغاز کار گل در مسیر راه‌یابی به بیلاق، زنان در محله‌های مختلف شهر در خانه‌هایی مشخص گرد هم می‌آیند. هر گروه، متشکل از چند زن، مسئول آماده‌سازی و پخت کلوچه محلی، آش دوغ و نان تازه برای کارگران است.

این فعالیت که در میان مردم به «گل زنان» شهرت دارد، صرفاً کارکردی تغذیه‌ای ندارد، بلکه واجد معنایی نمادین از مشارکت و یاریگری زنانه است؛ نوعی کنش جمعی که در آن همکاری، دوستی و سخاوت در قالب پخت و تقسیم غذا متجلی می‌شود. یکی از زنان مشارکت‌کننده در این فرایند توضیح می‌دهد: «شیرینی محلی و آشی که ما درست می‌کنیم را به‌عنوان میان وعده برای اعضای گل می‌بریم و این باعث می‌شود تجدیدقوا کنند و روحیه و انگیزه‌شان برای انجام بهتر کار بیشتر شود» (قادری، نسرين، ۱۴۰۲: یادداشت ۱). چنین کنش‌هایی نشان می‌دهد که کار بازتولیدی زنان، هرچند در نگاه نخست در حاشیه فعالیت‌های اقتصادی قرار می‌گیرد، نقشی اساسی در پایداری و تداوم همکاری جمعی دارد. همان‌گونه که مارگارت‌مید و پس از او زُزالد نِگوس در مطالعات خود درباره نقش جنسیت در فرهنگ‌های همکاری تأکید کرده‌اند، فعالیت‌هایی چون پخت غذا، مراقبت و حمایت عاطفی، از بنیان‌های اصلی بازتولید اجتماعی و تقویت همبستگی در جوامع محلی بشمار می‌آیند (Mead, 1935: 125; Negus, 2009: 74).

عکس ۳- گل زنان، منبع (طالب حیدری: بهمن ۱۴۰۲)

در باینگان نیز گل زنان را می‌توان بُعد عاطفی و بازتولیدی نهاد گل دانست، جایی که انرژی، همدلی و حمایت روانی از دل آشپزخانه‌های محلی به جریان می‌افتد و به میدان کار می‌رسد. زنان در این فرآیند، پشت جبهه گل مردان محسوب می‌شوند؛ آنان با تدارک غذا و نوشیدنی، خستگی کارگران را کاهش داده و انگیزه‌ای تازه برای ادامه کار می‌آفرینند. یکی از زنان باینگان در گفت‌وگویی با پژوهشگر گفته بود: «اگر مردها سنگ می‌برند، ما هم دعا می‌بریم. دست ما به کلنگ نمی‌رسد، ولی دل‌مان همراه آنهاست» (رستمیان، ۱۴۰۲: یادداشت ۱).

حتی زنان سالخورده‌ای که توان جسمی حضور در میدان کار را ندارند، با دعا، ذکر و حضور نمادین خود، پیوندی میان امر دینی و امر اجتماعی برقرار می‌کنند. در اینجا، کار و دعا دو بُعد از یک کنش واحد محسوب می‌شوند؛ به تعبیر ویکتور ترنر، لحظه‌ای از کومونیتاس یا «هم بودگی قدسی» در تجربه جمعی پدید می‌آید؛ وضعیتی که در آن مرزهای نقش‌های جنسیتی و منزلتی به‌طور موقت تعلیق می‌شوند و اجتماع انسانی به‌نوعی وحدت نمادین دست می‌یابد (Turner, 1969: 116). یکی از زنان محلی در توصیف این وضعیت می‌گوید: «این راهی که ساخته می‌شود دقیقاً روبه‌روی باینگان است. خیلی از زن‌های مسن فقط نظاره‌گر گل هستند و برایش دعا می‌کنند. به اعتقاد من همین دعاهاست که باعث می‌شود در این شرایط خطرناک، کسی آسیب نبیند» (زردویی، ۱۴۰۲: یادداشت ۱).

از سوی دیگر، گل بستری است که در آن حس تعلق و هویت محلی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. در جریان کار، کودکان و نوجوانان نیز به تدریج وارد میدان می‌شوند. روایت پسر نوجوانی، که در مصاحبه گفت «بعدها که از این راه رد می‌شوم احساس می‌کنم متعلق به خودم است» (الله‌ویسی، ۱۴۰۲: یادداشت ۱)، تجسمی از پیوند عاطفی و اخلاقی با مکان است؛ همان چیزی که ادوارد رلف از آن به‌عنوان «حس مکان» یاد می‌کند (Relph, 1976: 43). این حس، در گل نه انتزاعی بلکه کاملاً زیسته است: کار بر خاک، تعلق به خاک می‌آورد. به تعبیر سالینز (۱۹۷۲: ۱۴۵)، در جوامعی که اقتصاد بر

مبادله متقابل و همیاری استوار است، همکاری نه صرفاً ابزار تولید، بلکه شیوه‌ای از زیستن است. گل در باینگان دقیقاً چنین ماهیتی دارد—جایی که کار جمعی، تغذیه، دعا و احساس تعلق در قالب یک کنش فرهنگی واحد درهم می‌آمیزند. مصداق بارز آن، روایت آقای خسروی است که با وجود آسیب فیزیکی در حین کار گفت: «انگشت که سهل است، اگر دستم هم قطع می‌شد، باز در گل شرکت می‌کردم، چون این کار برای ما افتخار است» (خسروی، نورالدین، ۱۴۰۲: یادداشت، ۲). چنین گفتارهایی نشان می‌دهد که گل برای مردمان باینگان نه صرفاً پروژه‌ای عمرانی، بلکه نوعی تجربه اخلاقی و عاطفی از بودن با دیگری است؛ تجربه‌ای که در آن رنج، کار و عشق به خاک، معنایی مقدس می‌یابند.

در جریان پژوهش میدانی، روحانی محل گفتمان دینی گل را به گونه‌ای روشن و عمیق تبیین کرد. او در گفت‌وگویی با پژوهشگر اظهار داشت: «در قرآن به اهمیت جمع اشاره شده و خداوند فرموده است: به ریسمان الهی چنگ بزنید و متفرق نشوید. در باینگان نیز با توجه به شرایط جغرافیایی و سختی‌های زیستن در کوهستان، مردم از قدیم این حقیقت را دریافته‌اند که بقا در گرو همیاری است. اگر به بافت معماری باینگان بنگرید، می‌بینید که هسته اصلی متراکم است؛ یعنی مردمان ما از دیرباز می‌دانستند که نزدیکی مکانی و اجتماعی شرط تداوم زندگی است». از منظر او، گل نه فقط یک سنت محلی بلکه مصداقی از فرمان الهی به وحدت و تعاون است؛ آموزه‌ای که در آیین‌ها و رفتارهای اجتماعی مردم نیز بازتاب دارد» (انفرادی، ۱۴۰۲: یادداشت ۱). همان‌گونه که وی افزود، در شادی و سوگ، مردم باینگان همواره به صورت جمعی عمل می‌کنند—برای مثال، اگر خانواده‌ای عزادار شود، همسایگان به مدت یک هفته برای آنان غذا می‌پزند و از آنان پذیرایی می‌کنند.

بدین‌سان، همیاری در باینگان نه یک کنش استثنایی بلکه بخشی از «زیست جهان اخلاقی» آنان است. چنان‌که دورکیم (۱۹۱۲: ۳۸۹) در صور بنیانی حیات دینی یادآور می‌شود، آیین‌ها سازوکارهایی‌اند که جامعه از طریق آن‌ها خود را بازتولید می‌کند؛ گل در این معنا یک آیین دینی - اجتماعی است که وحدت و اعتماد جمعی را به‌طور نمادین

تجدید می‌کند. هنگامی که روحانی در خطبه‌های جمعه از مردم می‌خواهد در گل مشارکت کنند، در واقع نوعی اجتماع اخلاقی را فعال می‌سازد که در آن ایمان و کار، عبادت و همکاری در هم می‌آمیزند. از سوی دیگر، گفتمان دینی در کنار تجربه زیسته مردمان، درک تازه‌ای از مفهوم «کار جمعی» به دست می‌دهد. روشن‌دل باینگانی که در مسیر بازسازی راه حضور داشت، در گفت‌وگو با پژوهشگر چنین بیان کرد: «به نظر من گل یعنی برداشتن بن‌بست‌ها با کمک هم. هر جا گل هست، بن‌بست نیست. این راه برای همه است، نه فقط برای من روشن‌دل؛ راه گل یعنی راهی که همه می‌توانند بروند» (خسروی، فاروق، ۱۴۰۲: یادداشت ۱).

این گفتار، تفسیر بومی روشنی از گل به‌عنوان «نظام رهایی‌بخش اجتماعی» ارائه می‌دهد - فرآیندی که از رهگذر همکاری، انسدادها را می‌گشاید و در معنایی نمادین، راهی به‌سوی همزیستی می‌سازد. این مفهوم، در چارچوب نظری ترنر (۱۹۶۹: ۱۲۷) درباره جماعت‌وارگی قابل تحلیل است؛ لحظه‌ای که در آن، سلسله‌مراتب اجتماعی رنگ می‌بازد و اجتماع انسانی در تجربه‌ای جمعی از برابری و هم‌بودگی شکل می‌گیرد.

در ادامه، یکی از زنان شرکت‌کننده در گل، در مصاحبه‌ای بیان داشت: «همان‌طور که مردها کار می‌کنند، ما هم با پخت نان و کلوچه‌های محلی همراهی می‌کنیم. هر زنی به شکلی در کار سهیم است. این روزها حس و حال خوبی بین زن‌هاست، همه خوشحالیم که جزئی از گل هستیم» (زردویی، ۱۴۰۲: یادداشت ۲). این روایت، پیوند میان کار فیزیکی و احساس عاطفی را در دل فرهنگ همیاری باینگان نشان می‌دهد. به تعبیر گیرتر (۱۹۷۳: ۹)، چنین لحظاتی بازتاب «تراکم معنا» هستند؛ جایی که کار روزمره، همزمان کنشی اقتصادی، آیینی، اخلاقی و نمادین می‌شود. در سطحی گسترده‌تر، گفتمان دینی و فرهنگی باینگان در پیوندی ناگسستنی با ضرب‌المثل‌ها و مثل‌های کهن ایرانی قرار دارد که ارزش جمع و همیاری را ستوده‌اند: «دست خدا با جماعت است»، «قربان دست بسیار»، «دست دست را می‌شوید و هر دو دست صورت را»، و حتی «مرگ دسته‌جمعی عروسی است».

این مجموعه گفتارها، به تعبیر بندیکت اندرسن، بخشی از اجتماع تخیلی ملت ایرانی است که از رهگذر زبان و حافظه فرهنگی، همبستگی را به عنوان فضیلت بنیادین می‌ستاید (Anderson, 1983: 71). در این چارچوب، گل را می‌توان آیینی زنده از میراث فرهنگی ایرانی-اسلامی دانست؛ آیینی که در آن آموزه‌های قرآنی، اخلاق همیاری، تجربه زیسته و حافظه جمعی در یک شبکه معنادار به هم گره می‌خورند. گل، همان‌گونه که مردم باینگان می‌گویند، «راه را می‌سازد، اما پیش از آن، دل‌ها را می‌سازد». پس از چهل و یک روز کار مداوم، سرانجام راه دسترسی به بیلاق باینگان به همت مردان، زنان و نوجوانان شهر تکمیل شد. میانگین حضور روزانه حدود پنجاه نفر بود که از نخستین روز تا پایان، بی‌هیچ چشم‌داشتی در کار مشارکت کردند.

پایان کار، به‌مثابه آیینی جمعی و پرمعنا برگزار شد. در آخرین روز، مردم از خلیفه علی باینگان - از عرفای برجسته طریقت قادریه - دعوت کردند تا در محل حضور یابد و نماز شکرانه بر سنگی که بعدها به نام سنگ نمازی شهرت یافت، اقامه کند. این کنش، در واقع آیینی از نوع «گذارینی»^۱ به تعبیر ویکتور ترنر (۱۹۶۹: ۹۴) بود؛ لحظه‌ای که در آن جامعه از وضعیت کار و رنج به وضعیت آرامش و سپاس منتقل می‌شود. پس از نماز، صدای دف و ذکر خداوند فضا را فراگرفت، و گل باینگان در میان دعا و وجد جمعی پایان یافت.

پایان کار، درعین حال آغاز نوعی بازتوزیع اخلاقی منابع نیز بود. در جریان ساخت راه، افزون بر نیروی کار مردمی، مبلغ ۴۵۰ میلیون تومان توسط کسانی گردآوری شد که امکان حضور در میدان گل را نداشتند - بسیاری از آنان مهاجران باینگانی مقیم خارج از کشور بودند که با انگیزه تعلق و همبستگی، در این حرکت مشارکت کردند. گرچه ساخت راه بدون هزینه مالی و صرفاً با نیروی داوطلبانه به انجام رسید، اما این پول به‌عنوان هدیه‌ای جمعی در صندوقی امانت ماند تا در فعالیت بعدی، یعنی احداث مجتمع فرهنگی باینگان، هزینه شود.

عکس ۳- پایان کار گل، منبع (طالب حیدری: اسفند ۱۴۰۲)

این عمل، بازنمایی کامل نظریه هدیه مارسل موس است؛ به گونه‌ای که گل نه در سطح مبادله کار، بلکه در سطح گردش سرمایه اخلاقی و نمادین معنا می‌یابد. دادن و گرفتن هدیه - در اینجا نیروی کار یا پول - بخشی از زنجیره‌ای از تعهدات متقابل است که جامعه را در حالت توازن نگه می‌دارد (Mauss, 1990: 41). به تعبیر سالیلز (۱۹۷۲: ۱۹۴)، این نوع مبادله را می‌توان در سطح متقابل عام^۱ دانست، زیرا هیچ‌یک از مشارکت‌کنندگان انتظار بازپرداخت مستقیم ندارند؛ بازگشت هدیه، در شکل حفظ منزلت اجتماعی و آرامش اخلاقی جامعه نمود می‌یابد. از سوی دیگر، حضور دف، دعا و ذکر الهی در اختتام گل، نشان‌دهنده تداوم عنصر آیینی در حیات اجتماعی مردم باینگان است.

همان‌طور که ترنر (۱۹۶۹: ۱۲۳) بیان می‌کند، آیین‌های جمعی نه تنها ساختار را تجدید می‌کنند بلکه عواطف و همبستگی اجتماعی را نیز بازآفرینی می‌نمایند. در اینجا، آیین پایان گل به نوعی «بازتولید معنوی همکاری» تبدیل می‌شود - جایی که عمل اقتصادی (ساخت راه) با عمل مقدس (نماز و ذکر) پیوند می‌خورد و همکاری به معنای

---

1. generalized reciprocity

دینی و اخلاقی بازتعریف می‌شود. در نهایت، تصمیم جمع برای صرف مبلغ گردآوری شده در پروژه‌ای فرهنگی، نشان می‌دهد که گل به‌عنوان نهادی پویا، از عرصه تولید فیزیکی به عرصه تولید فرهنگی گذار می‌کند. این انتقال، نشانه بلوغ اجتماعی و آگاهی جمعی در جامعه باینگان است؛ همان چیزی که پاتنام (۲۰۰۰: ۲۱) آن را «انباشت سرمایه اجتماعی» می‌نامد - فرآیندی که در آن اعتماد، شبکه‌های همکاری و کنش جمعی، زیرساخت توسعه پایدار فرهنگی را شکل می‌دهند. بدین‌سان، گل باینگان نه فقط جاده‌ای در کوهستان، بلکه مسیری برای عبور از فردیت به جمع، از کار به آیین، و از زمین به فرهنگ است؛ مسیری که هر سنگ آن با دست‌ودل مردم ساخته شده است.

اگرچه گل در باینگان همچنان یک نهاد فعال و تأثیرگذار است، اما نشانه‌هایی از دگرگونی و افول نسبی نیز مشاهده می‌شود. بخشی از این تغییرات ناشی از مهاجرت جوانان، اشتغال‌های جدید شهری، کاهش زمان فراغت، و فاصله گرفتن از الگوی معیشت سنتی است. در برخی موارد، فعالیت‌هایی که در گذشته تماماً با ظرفیت گل انجام می‌شد، امروز به پیمانکاران یا گروه‌های نیمه‌رسمی واگذار می‌شود. همچنین ورود رسانه‌های جدید و تغییر ارزش‌های نسل‌های تازه، شکل مشارکت در گل را دگرگون کرده است. باوجوداین، گل نه‌به‌صورت کامل رو به افول نرفته است، بلکه کارکردها و اشکال تازه‌ای یافته است؛ از هماهنگی دیجیتال در شبکه‌های مجازی تا مشارکت مالی آنلاین افرادی که مهاجرت کرده‌اند. این دگرگونی‌ها نشان می‌دهد که گل نهادی پویا و انطباق‌پذیر است که توانسته در برابر نیروهای مدرن‌سازی، خود را بازسازی کند و همچنان به‌عنوان سازوکار پایداری اجتماعی نقش ایفا نماید.

بحث و نتیجه‌گیری

پدیده گل در باینگان را می‌توان بازمانده زنده یک نظام اجتماعی دیرپا دانست که در آن، همکاری، اخلاق جمعی و تعهد متقابل، شالوده حیات اجتماعی را تشکیل می‌دهد. یافته‌های میدانی نشان دادند که گل نه صرفاً یک سازوکار تولیدی، بلکه یک نهاد فرهنگی

و اخلاقی هدیه است که در آن «کار»، «زمان» و «نیروی انسانی» به منزله ارزش‌هایی نمادین و اخلاقی مبادله می‌شوند. به بیان دیگر، گل نمایانگر آن نوع از اقتصاد است که کارل پولانی (Polanyi, 1957: 46) از آن به عنوان اقتصاد درهم‌تنیده در روابط اجتماعی^۱ یاد می‌کند - اقتصادی که نه بر منطق بازار، بلکه بر شبکه‌ای از روابط اخلاقی و پیوندهای اجتماعی استوار است.

در پرتو نظریه هدیه مارسل موس، می‌توان گل را صورتی از نظام تعهد سه‌گانه دانست: دادن، گرفتن، و بازگرداندن (Mauss, 1990: 39). این سه‌گانه نه فقط الگویی برای مبادله مادی، بلکه الگویی برای سازمان‌دهی حیات اجتماعی است. در گل، همانند آنچه موس در جوامع آرکائیک توصیف می‌کند، هیچ مبادله‌ای صرفاً اقتصادی نیست؛ بلکه هر عمل یاری، واجد ارزش اخلاقی و حیثیتی است و درون‌شبکه‌ای از بدهی متقابل معنا می‌یابد. داده‌های میدانی باینگان نیز مؤید همین منطق هستند. هنگامی که گروهی از مردم برای ساخت راه، خانه، یا بازسازی مسجد گرد هم می‌آیند، عمل همکاری نوعی «بدهی اخلاقی» ایجاد می‌کند - بدهی‌ای که ممکن است هرگز به شکل مستقیم بازپرداخت نشود، اما در حافظه جمعی جامعه ثبت می‌شود. یکی از مشارکت‌کنندگان در گفت‌وگویی با پژوهشگر چنین گفت: «وقتی امروز در گل همسایه‌ام کار می‌کنم، فردا او در گل من خواهد بود، ولی اگر هم نیامد، دلگیر نمی‌شوم؛ چون نیت خیر مهم‌تر از بازگشت کار است».

این بیان ساده، جوهره اخلاقی گل را به روشنی نشان می‌دهد. «دادن» در گل نه ناشی از اجبار قانونی بلکه از الزام اخلاقی و وجدان جمعی است - هدیه‌ای که هم فرد و هم جامعه را درون‌شبکه‌ای از معنا، اعتماد و مسئولیت پیوند می‌دهد. همان‌گونه که موس تصریح می‌کند، قدرت هدیه در الزام متقابل نهفته است: آنچه داده می‌شود، همزمان «بخشی از خود فرد» را در بردارد، و بازگرداندن آن به معنای احیای پیوندهای انسانی است. از این منظر، گل را می‌توان مصداقی از اقتصاد اخلاقی همکاری دانست؛ اقتصادی که در آن

---

1. embedded economy

مبادله کار، بازتولید سرمایه اجتماعی و تثبیت ارزش‌های فرهنگی درهم تنیده‌اند. همان‌گونه که سالینز (۱۹۷۲: ۱۹۳) در بحث از «مبادله متقابل عام» یادآور می‌شود، در چنین نظام‌هایی، بخشش و یاری نه برای سود مادی بلکه برای حفظ روابط انسانی انجام می‌گیرد.

در باینگان نیز گل دقیقاً بر همین منطق استوار است: یاری کردن، نوعی سرمایه‌گذاری اخلاقی است در پایداری اجتماع. به این ترتیب، گل در باینگان را می‌توان حلقه‌ای پیوسته میان کار، اخلاق و هویت جمعی دانست - نهادی که از دل تاریخ برآمده اما هنوز در مواجهه با نیروهای مدرن‌سازی و فردگرایی، کارکردی زنده دارد. گل، همان‌گونه که مردم باینگان تجربه می‌کنند، شیوه‌ای از زیستن در کنار دیگری است؛ شکلی از همیاری که نه فقط راه می‌سازد، بلکه جامعه را نیز دوباره می‌سازد. تحلیل داده‌های میدانی نشان می‌دهد که منطق عمل در گل بر پایه سود شخصی یا منافع آنی استوار نیست، بلکه بر اصل عدالت متقابل و پیوندهای عاطفی - اجتماعی بنا شده است؛ مفهومی که مارشال سالینز از آن با عنوان یا «اقتصاد عاطفی»^۱ یاد می‌کند (Sahlins, 1972: 196).

در این نظام، ارزش کار نه به حجم تولید بلکه به میزان مشارکت عاطفی و وفاداری اجتماعی کنشگران بستگی دارد. افراد در گل احساس می‌کنند که بخشی از کلی بزرگ‌ترند - اجتماعی که بقای آن ضامن بقا و منزلت فردی آنهاست. از این منظر، گل نمونه‌ای از اقتصاد اخلاقی همکاری است که در آن، مبادله کار نقش «چسب اجتماعی» را دارد و پیوندهای انسانی را تداوم می‌بخشد. همان‌گونه که در مشاهدات باینگان ثبت شد، کنش اقتصادی (کار کردن) از شبکه ارزش‌های فرهنگی و آیینی جدا نیست، بلکه در دل آن تعبیه شده است. این امر کاملاً با دیدگاه کارل پولانی (Polanyi, 1957: 48) درباره یا «تعبیه‌شدگی»^۲ سازگار است؛ بدین معنا که فعالیت‌های اقتصادی در جوامع سنتی، بخشی جدایی‌ناپذیر از نظام اخلاقی، مذهبی و خویشاوندی‌اند.

---

1. economy of affection
2. embeddedness

در جریان گل، لحظاتی رخ می‌دهد که ساختارهای اجتماعی به حالت تعلیق درمی‌آیند؛ لحظاتی از برابری، رهایی و هم‌بودگی ناب. این وضعیت را می‌توان با مفهوم جماعت‌وارگی^۱ در نظریه ویکتور ترنر (Turner, 1969: 104) تحلیل کرد - تجربه‌ای آیینی که در آن، مرزهای طبقاتی، سنی و حتی جنسیتی موقتاً کمرنگ می‌شوند و افراد در ریتمی مشترک از کار و احساس، در یک جمع انسانی ادغام می‌گردند.

در گل باینگان، مردان، زنان، نوجوانان و سالمندان دوشادوش هم کار می‌کنند، غذا می‌خورند، می‌خندند و در یک حس مشترک از هدف و ایمان، هویت جمعی خود را بازمی‌آفرینند. این تجربه مشارکتی، همزمان آیینی و عملی است - ترکیبی از کار و عبادت که منجر به بازتولید وحدت نمادین جامعه می‌شود. مشارکت‌کنندگان پس از پایان گل، نوعی رضایت درونی و آرامش روحی گزارش کردند؛ احساسی که از نظر ترنر، نشانه بازسازی «اخلاق جمعی» و تقویت همبستگی درونی است. بر اساس دیدگاه رابرت پاتنام (Putnam, 2000: 19)، سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد است که کنش جمعی را تسهیل می‌کند.

گل را می‌توان یکی از برجسته‌ترین بسترهای تولید و بازتولید سرمایه اجتماعی در باینگان دانست. همکاری‌های مکرر در گل، هنجارهایی از اعتماد متقابل، اعتبار شخصی، و وفاداری جمعی ایجاد می‌کند که با گذر زمان در حافظه فرهنگی مردم نهادینه می‌شود. در غیاب نهادهای رسمی رفاه و حمایت اجتماعی، گل همان کارکردی را ایفا می‌کند که در جوامع مدرن از دولت رفاه انتظار می‌رود: تضمین همبستگی و حمایت اجتماعی. این سرمایه اجتماعی در شرایط بحرانی - سیل، خشکسالی، بیماری یا فقر - به شکل عینی خود را نشان می‌دهد؛ جایی که گل به شبکه‌ای از همیاری اضطراری و اخلاقی تبدیل می‌شود و جامعه را از فروپاشی حفظ می‌کند. از منظر انسان‌شناسی توسعه و پایداری، گل را می‌توان سازوکاری بومی برای تقویت یا تاب‌آوری اجتماعی^۲ دانست. نظام گل با تقسیم منصفانه

---

1. communitas
2. resilience

کار، استفاده خردمندانه از منابع طبیعی، و جلوگیری از اتلاف نیروی انسانی، الگویی از مدیریت مشارکتی و پایدار ارائه می‌کند.

همان‌گونه که جیمز اسکات در بحث از اقتصاد اخلاقی دهقانان بیان می‌کند، این نوع همکاری‌ها نه صرفاً اقتصادی بلکه اخلاقی‌اند (Scott, 1976: 6) - نظام‌هایی برای اطمینان از بقا، عدالت توزیعی، و حفظ توازن در برابر نیروهای بازار. در باینگان، همان‌گونه که مشاهده شد، کارگران گل ضمن ساخت راه، با کاشت دانه‌های بلوط در مسیر، نوعی تعهد زیست‌محیطی را عملی کردند. این عمل نمادین، گل را از سطح همکاری انسانی به سطح «پیوند اخلاقی با طبیعت» ارتقا می‌دهد؛ مصداقی از آنچه نائل آدجر (Adger, 2000: 375). در نظریه پایداری اجتماعی از آن به‌عنوان تاب‌آوری بوم‌شناختی اجتماعی^۱ یاد می‌کند - ظرفیت جامعه برای سازگاری خلاق با محیط بدون گسستن از ارزش‌های فرهنگی. بدین ترتیب، گل در باینگان نه فقط سازوکاری اقتصادی یا آیینی، بلکه نظامی پیچیده از روابط انسانی، اخلاقی و زیست‌محیطی است که تداوم حیات جمعی اورامانات را تضمین می‌کند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

سپاسگزاری

در این فرصت، بر خود لازم می‌دانم که سپاس عمیق خود را نثار تمامی حامیان مادی و معنوی این پژوهش نمایم که بی‌منت پشتیبان مسیر دانش بودند. این اثر را به نیک‌نامان دیار پاینده باینگان، به‌ویژه روان پاک کاک غفور رستم‌زاده تقدیم می‌کنم؛ فعال فرهنگی اجتماعی از خطه اورامانات که چندی پس از (گل)، در حادثه‌ای تلخ بر اثر واژگونی خودرو در جاده صعب‌العبور باینگان، جان را به دست آفریدگار هستی سپرد و یادش در دل کوهساران این سامان جاودانه شد.

ORCID

Aziz Mostafaei <https://orcid.org/0009-0001-5643-3732>

Ebrahim Fayaz <http://orcid.org/0000-0002-7105-1644>

Ahmad Naderi <https://orcid.org/0000-0001-5266-8094>

مشخصات مصاحبه‌شوندگان						
ردیف	نام و نام خانوادگی	سن	جنسیت	سواد	شغل	محل زندگی
۱	ادیبه زردویی	۳۹	زن	دیپلم	خانه‌دار	باینگان
۲	علی حسن رضانی	۶۰	مرد	فوق‌دیپلم	بازنشسته	باینگان
۳	اشراف کاکایی	۶۰	مرد	سیکل	مکانیک	باینگان
۴	جهانگیر باباویسی	۵۴	مرد	دیپلم	پاسدار	باینگان
۵	کبری رستمیان	۴۵	زن	سیکل	خیاط	باینگان
۶	غفور رستم زاده	۵۵	مرد	دیپلم	فعال فرهنگی	باینگان
۷	فارق خسروی	۴۲	مرد	دیپلم	فعال فرهنگی	باینگان
۸	نورالدین خسروی	۶۵	مرد	فوق‌دیپلم	بازنشسته	باینگان
۹	نسرین قادری	۳۸	زن	دیپلم	خانه‌دار	باینگان
۱۰	ابراهیم انفرادی	۴۰	مرد	حوزوی	ماموستا (روحانی)	باینگان
۱۱	سینا الله ویسی	۱۵	مرد	راهنمایی	دانش‌آموز	باینگان
۱۲	وزیر قادری	۵۵	مرد	سیکل	کبابی	باینگان

منابع

- شهری باف، جعفر. (۱۳۶۹). *تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم: زندگی، کسب و کار و ...*. تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- فرهادی، مرتضی. (۱۳۹۳). *واره: درآمدهای مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی تعاون*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- فرهادی، مرتضی. (۱۴۰۳). *فرهنگ یاریگری در ایران*، جلد اول، چاپ هشتم. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- فرهادی، مرتضی. (۱۳۹۸). *مکتب‌نوسازی و دشواری‌های بومی‌سازی در ایران*. تهران: موسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- فرهادی، مرتضی. (۱۴۰۱). *انسان‌شناسی یاریگری*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- کسروی، احمد. (۱۳۱۸). *در پیرامون تمدن*. تهران: ماهنامه پیمان، سال پنجم، شماره پنجم.
- مصطفایی، عزیز. (۱۳۹۸). *مطالعه مردم‌شناسی اورامانات کرمانشاه، کرمانشاه: طرح پژوهشی، اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی*.
- مصطفایی، عزیز. (۱۴۰۴). *یادداشت‌های میدانی درباره گل به مثابه میراث فرهنگی ناملموس در اورامانات*. پژوهش دکتری منتشر نشده، دانشگاه تهران.
- منصوری مقدم، منصور و مصطفایی، عزیز. (۱۳۹۶). *مردم‌شناسی هورامان کردستان*. سنج: طرح پژوهشی، اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی.
- هدایت، صادق. (۱۳۴۲). *نیرنگستان*. تهران: امیرکبیر.
- وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی. (۱۴۰۲). *پرونده ثبت ملی آیین گل در باینگان*. تهران: دفتر ثبت میراث فرهنگی ناملموس. دسترسی در: <https://mcth.ir/>

- Adger, W. N. (2000). *Social and Ecological Resilience: Are They Related?* *Progress in Human Geography*, 24(3), 347–364. <https://doi.org/10.1191/030913200701540449>
- American Anthropological Association (AAA). (2012). *Principles of Professional Responsibility*. Washington, D.C.: AAA.
- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bernard, H. R. (2018). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches* (6th ed.). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press.
- Carrier, J. (2018). *A Handbook of Economic Anthropology* (2nd ed.). Cheltenham: Edward Elgar.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory* (2nd ed.). London: Sage Publications.
- Clifford, J. (1988). *The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*. Cambridge: Harvard University Press.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- Durkheim, E. (1995). *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: Free Press. (Original work published 1912).
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L. (2011). *Writing Ethnographic Fieldnotes* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Graeber, D. (2001). *Toward an Anthropological Theory of Value: The False Coin of Our Own Dreams*. New York: Palgrave.
- Gudeman, S. (2008). *Economy's Tension: The Dialectics of Community and Market*. New York: Berghahn Books.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action, Vol. 1*. Boston: Beacon Press.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2019). *Ethnography: Principles in Practice* (4th ed.). London: Routledge.
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Malinowski, B. (1922). *Argonauts of the Western Pacific*. London: Routledge.
- Mauss, M. (1990). *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge.
- Mead, M. (1935). *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: William Morrow.
- Negus, R. (2009). *Gender, Labor, and Local Economies*. Oxford: Oxford University Press.

- Olson, M. (1965). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Polanyi, K. (1957). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Sahlins, M. (1972). *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine-Atherton.
- Sawyer, R. K. (2005). *Social Emergence: Societies as Complex Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schutz, A. (1967). *The Phenomenology of the Social World*. Evanston: Northwestern University Press.
- Scott, J. C. (1976). *The Moral Economy of the Peasant*. New Haven: Yale University Press.
- Shahrī, J. (1990). *Social History of Tehran (Tarikh-e Ejtemā'ī-ye Tehran)*. Tehran: Elm. (Original work published 1369 S.H.)
- Spradley, J. P. (2016). *Participant Observation*. Long Grove: Waveland Press.
- Steward, J. H. (1955). *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution*. Urbana: University of Illinois Press.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory (2nd ed.)*. Thousand Oaks: Sage.
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine.
- UNESCO. (2021). *Cultural Landscape of Hawraman/Uramanat (Iran) – World Heritage List Nomination*. Paris: UNESCO.

استناد به این مقاله: مصطفایی، عزیز؛ فیاض، ابراهیم و نادری، احمد. (۱۴۰۴). گل: نهاد یاریگری و پایداری اجتماعی در میراث جهانی منظر فرهنگی اورامانات (مطالعه موردی: باینگان). دو فصلنامه دانش‌های بومی ایران، ۱۲(۲۴)، ۱-۴۳.

Indigenous Knowledge Iran Semiannual Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.